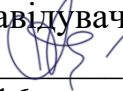

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

Катерина ПЕТРОВСЬКА
«16» листопада 2025

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти, групи m22CP(a)
Галузь знань 23 Соціальна робота
Спеціальність 231 Соціальна робота
Освітньо-професійна програма:
«Соціальна педагогіка»
Діана БЕДРОСЯН

Керівник: к. пед. н., доц. Наталя ЗАХАРОВА

Рецензент: к. пед. н., доц. Анастасія ТУРГЕНЄВА

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	7
1.1. Поняття та сутність безпечного освітнього середовища	7
1.2. Соціально-педагогічні підходи до забезпечення безпеки здобувачів освіти	15
1.3. Нормативно-правове забезпечення формування безпечного освітнього середовища в закладах освіти України	22
Висновок до першого розділу	32
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	33
2.1 Аналіз викликів, ризиків та загроз для учасників освітнього процесу	33
2.2 Модель соціально-педагогічної підтримки безпечного освітнього середовища	39
2.3 Практичні рекомендації щодо впровадження моделі у закладах освіти.....	51
Висновок до другого розділу	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	60

ВСТУП

Сучасні трансформаційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві, істотно змінюють вимоги до організації освітнього простору, пріоритетів освітньої політики та професійної діяльності педагогічних працівників. Повномасштабна війна створила безпрецедентні виклики для системи освіти, висунувши на перший план потребу у формуванні безпечного освітнього середовища як базової умови реалізації права дитини на освіту, її всебічного розвитку та психологічного благополуччя.

В умовах постійної загрози життю та здоров'ю здобувачів освіти, змін форм навчання, розриву соціальних зв'язків, масштабного переміщення населення та зростання рівня стресових факторів питання забезпечення безпеки в закладах освіти набуває особливої актуальності та визначає ключові напрями соціально-педагогічної діяльності.

Безпечне освітнє середовище трактується сучасною наукою як цілісна система умов, взаємодій, механізмів та інституцій, спрямованих на забезпечення фізичного, психологічного, соціального й цифрового захисту учасників освітнього процесу. У воєнний час ця категорія значно розширюється та включає адаптацію освітнього процесу до підвищених ризиків, забезпечення безпеки під час повітряних тривог, організацію укриттів, формування навичок самозахисту та стресостійкості, налагодження ефективної комунікації між усіма учасниками освітнього середовища. Паралельно з цим актуалізується проблема психологічної підтримки дітей, педагогів і батьків, які перебувають у стані хронічної напруги та травматичного досвіду.

Соціально-педагогічні аспекти формування безпечного освітнього середовища охоплюють широке коло питань, пов'язаних з профілактикою ризикованої поведінки, попередженням насильства, булінгу, дискримінації, організацією просвітницької роботи, підтримкою дітей з особливими освітніми потребами, соціальної адаптації внутрішньо переміщених учнів та

створенням культури взаємоповаги й довіри. В умовах війни соціальний педагог, практичний психолог та адміністрація закладу освіти відіграють ключову роль у забезпеченні ефективної підтримки здобувачів освіти, створенні сприятливих психосоціальних умов та реагуванні на кризові ситуації.

Проблематика формування безпечного освітнього середовища є предметом активних досліджень українських учених, які розкривають її з різних наукових ракурсів. Теоретико-методологічні засади безпечного освітнього простору, його структурні компоненти та педагогічні умови ґрунтовно розглянуто у працях Г. Бісти, І. Беха, О. Сухомлинської, Л. Даниленко, В. Кременя, О. Єрмакова; психологічні аспекти захищеності учасників освітнього процесу, механізми подолання стресу та профілактики емоційних ризиків висвітлено в роботах С. Максименка, Т. Яценко, О. Бондаренка, Л. Карамушки, Т. Цюман; проблеми попередження насильства, булінгу та дискримінації, що становлять важливу складову безпечного освітнього середовища, детально проаналізовано у дослідженнях О. Коваленко, О. Карпенко, Г. Лактіонової, Л. Гридковець; соціально-педагогічні підходи до підтримки дітей у кризових ситуаціях, зокрема в умовах воєнного конфлікту, представлено у працях І. Трубавіної, О. Пехоти, Л. Коваль, О. Гусак.

Дослідження управлінських аспектів організації безпечного освітнього середовища, а також розбудови цілісної політики освітньої безпеки представлені у працях Т. Лукової, Л. Карамушки, О. Онищенко; питання інклюзивності та підтримки дітей з особливими освітніми потребами в контексті безпеки розкривають А. Колупаєва, С. Миронова, О. Тищенко, які підкреслюють важливість інклюзивного середовища як простору довіри, прийняття й підтримки.

Сьогодні особливого значення набуває системний соціально-педагогічний аналіз чинників, що забезпечують або перешкоджають формуванню безпечного середовища. Їх аналіз спрямований на сприяння

формуванню безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану та має не лише теоретичне, а й виразне практичне значення. Воно спрямоване на вироблення механізмів, здатних забезпечити стабільність освітнього процесу, підвищення рівня захищеності дітей і працівників освіти, розвиток компетентностей, необхідних для життя у кризових умовах та післявоєнній відбудові.

Об'єкт дослідження: процес формування безпечного освітнього середовища в закладах освіти.

Предмет дослідження: соціально-педагогічні умови, підходи та механізми забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах освіти України в умовах воєнного стану.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та практично визначити особливості формування безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану та розробити модель соціально-педагогічного забезпечення безпеки здобувачів освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати поняття, сутність і структурні характеристики безпечного освітнього середовища, визначити його ключові компоненти та роль у забезпеченні якості освіти.

2. Розкрити соціально-педагогічні підходи, принципи та механізми забезпечення безпеки здобувачів освіти в сучасних умовах, з урахуванням впливу воєнного стану.

3. Охарактеризувати нормативно-правове забезпечення формування безпечного освітнього середовища в закладах освіти України та визначити його можливості й обмеження в умовах війни.

4. Дослідити виклики, ризики та загрози для учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану.

5. Обґрунтувати модель соціально-педагогічного забезпечення безпечного освітнього середовища та розробити практичні рекомендації щодо її впровадження.

Методи дослідження: *теоретичні методи* (аналіз наукової літератури, порівняльний аналіз, аналіз нормативно-правових документів, системно-структурний метод, методи узагальнення та систематизації); *емпіричні методи* (моніторинг та експертна оцінка умов безпеки в закладах освіти, прогностичний метод).

Структура дослідження: робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи становить 65 сторінки, із них основного тексту – 62 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Поняття та сутність безпечного освітнього середовища

Формування безпечного освітнього середовища в сучасних умовах набуває особливої актуальності, оскільки якість освітнього процесу безпосередньо залежить від рівня захищеності, комфорту та благополуччя його учасників.

У педагогічній і соціально-психологічній науці поняття «безпечне освітнє середовище» розглядається як багатовимірне явище, що охоплює фізичну, психологічну, соціальну та інформаційну сфери взаємодії у закладі освіти. Воно включає систему умов, норм, практик та взаємин, які забезпечують не лише відсутність загроз, а й створюють сприятливі можливості для розвитку, самореалізації та соціалізації здобувачів освіти. В умовах воєнного стану зміст цього поняття істотно розширюється, оскільки підвищується кількість ризиків та загроз, що впливають на безпеку дітей і педагогів.

Поняття «безпечне освітнє середовище» сформувалося не відразу як цілісна наукова категорія. Його поява є результатом поступового розвитку уявлень про роль освіти в забезпеченні фізичної та психологічної захищеності дитини, а також необхідності адаптації освітніх систем до нових соціальних викликів. Історично питання безпеки школярів розглядалося переважно у контексті охорони праці та гігієни навчального процесу: увага приділялася санітарним нормам, організації простору, профілактиці травматизму та створенню умов, що не шкодять здоров'ю учнів. Таке трактування мало вузький технократичний характер і не охоплювало психологічного та соціального вимірів [3, с. 110].

У другій половині ХХ століття під впливом гуманістичної педагогіки та розвитку психології особистості і дитинства пріоритет зміщується до створення умов для емоційного благополуччя, підтримки та розвитку

самоповаги дитини. Проблеми травматизації, шкільного насильства, авторитарних стилів взаємодії стимулювали дослідження безпеки як інтегральної умови розвитку особистості. У цей період починає формуватися поняття психологічної безпеки освітнього середовища, яке включає атмосферу довіри, прийняття, відсутність агресії та страху, наявність соціальної підтримки.

На межі XX-XXI століть зростання соціальних ризиків – насильства в школах, булінгу, кіберзагроз, наркозалежності, ізоляції дітей із соціально вразливих груп – спричинило появу комплексних підходів до формування безпечного середовища. Освітнє середовище почали розглядати як систему взаємодій, у якій фізичні, соціальні та психологічні чинники рівною мірою формують відчуття безпеки. Науковці дедалі частіше акцентують на соціально-педагогічних аспектах безпеки, зокрема на ролі соціального педагога у профілактиці ризиків, розвитку культури ненасильства та партнерства.

Із поширенням цифрових технологій зміст поняття «безпечне освітнє середовище» розширився за рахунок інформаційно-цифрової безпеки: захисту персональних даних, профілактики кібербулінгу, навчання безпечній поведінці в онлайн-просторі. Поступово формується уявлення про безпеку як інтегровану частину освітньої політики, яка має охоплювати весь спектр ризиків і загроз, що впливають на здобувачів освіти.

Повномасштабна війна в Україні стала потужним фактором подальшої еволюції цього поняття. Умови постійних повітряних тривог, евакуацій, втрат та стресу переосмислили необхідність не лише фізичного захисту, а й системної психосоціальної підтримки учнів та педагогів. Таким чином, поняття «безпечне освітнє середовище» трансформувалося в багатовимірну категорію, що об'єднує фізичний, психологічний, соціальний, цифровий та емоційний виміри, і стало ключовим орієнтиром для сучасної освітньої політики та практики [5, с. 173].

Структура безпечного освітнього середовища являє собою цілісну систему взаємопов'язаних компонентів, кожен з яких виконує важливу роль у забезпеченні захищеності, стабільності та психологічного благополуччя учасників освітнього процесу. У науковій літературі домінує підхід, згідно з яким безпечне середовище є багатовимірним утворенням, що охоплює фізичну, психологічну, соціальну та інформаційну складові. Кожна з них формує окремий вектор безпеки, але лише їх інтеграція створює системно організований простір, здатний забезпечити повноцінний розвиток дитини.

Фізичний компонент включає умови, що гарантують охорону життя і здоров'я учасників освітнього процесу. До нього належать наявність укриттів, дотримання санітарних норм, технічна безпека приміщень, доступність евакуаційних шляхів, обладнання території закладу освіти, а також наявність засобів індивідуального захисту та аварійних систем попередження. В умовах воєнного стану значення цього компонента різко зростає, оскільки освітні заклади стикаються з реальними загрозами – повітряними тривогами, руйнуваннями інфраструктури, мінною небезпекою.

Психологічний компонент визначає рівень емоційного комфорту, довіри та почуття захищеності серед учнів, педагогів і батьків. Він охоплює відсутність булінгу, агресії, приниження, створення атмосфери підтримки, взаємоповаги та прийняття. До психологічного виміру також належить доступ до психологічної допомоги, наявність програм з розвитку емоційної компетентності та стресостійкості, профілактика тривожності й психоемоційних розладів. У кризових умовах високий рівень психологічної безпеки стає критично важливим для збереження мотивації та стабільного навчання.

Соціальний компонент стосується характеру взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Він включає партнерські стосунки, соціальну підтримку, ефективну комунікацію, участь батьків у житті закладу освіти, попередження соціальних конфліктів і дискримінації. Важливою складовою є соціальна інтеграція вразливих груп – дітей з ООП, внутрішньо переміщених

осіб, дітей, які зазнали травматичних подій. Соціальний компонент сприяє формуванню згуртованої спільноти, здатної протистояти викликам.

Інформаційно-цифровий компонент охоплює питання кібербезпеки, медіаграмотності та захисту персональних даних. Він забезпечує безпечний доступ до онлайн-ресурсів, попереджає ризики кібербулінгу, шахрайства, інформаційних маніпуляцій і фейків. У сучасних умовах цифрова безпека є невід'ємною частиною освітнього середовища, особливо у змішаному або дистанційному навчанні [9, с. 120].

Таким чином, структура безпечного освітнього середовища є комплексною та багатовимірною системою, яка поєднує матеріально-технічні, психологічні, соціальні та цифрові аспекти. Її ефективність визначається узгодженістю всіх компонентів і здатністю адаптуватися до сучасних викликів, зокрема спричинених воєнним станом.

Безпечне освітнє середовище виконує комплекс взаємопов'язаних функцій, які забезпечують цілісність освітнього процесу, гармонійний розвиток особистості та стабільність соціально-психологічного клімату у закладі освіти. Кожна функція відображає певний аспект впливу середовища на здобувачів освіти, педагогів і батьків, а їх сукупність формує підґрунтя для створення умов, необхідних для всебічного розвитку та захисту учасників освітнього процесу.

Захисна функція є базовою та спрямована на попередження та усунення фізичних, психологічних, соціальних і цифрових загроз. Вона включає забезпечення безпеки життя і здоров'я учнів, організацію укриттів та евакуаційних маршрутів, протидію булінгу й насильству, мінімізацію ризиків травматизації, а також захист від кібербулінгу чи інформаційних маніпуляцій. У воєнних умовах захисна функція набуває особливої ваги, адже освітнє середовище має адаптуватися до реальних загроз та надзвичайних ситуацій.

Розвивальна функція пов'язана зі створенням умов, що сприяють інтелектуальному, емоційному, комунікативному та соціальному розвитку здобувачів освіти. У безпечному середовищі учні мають змогу вільно

проявляти ініціативу, формувати самостійність, удосконалювати навички саморегуляції, критичного мислення та емоційної грамотності. Розвивальна функція забезпечує підтримку природного потенціалу дитини, сприяє формуванню впевненості у власних силах і розвитку позитивної самооцінки.

Соціалізуюча функція полягає у створенні умов, у яких здобувачі освіти здобувають досвід соціальної взаємодії, навчаються відповідальності, емпатії, взаємоповазі та конструктивному вирішенню конфліктів. Освітнє середовище стає простором, у якому діти опановують соціальні ролі, беруть участь у колективній діяльності та здобувають навички демократичної культури. Особливого значення ця функція має для дітей з травматичним досвідом або тих, що перебувають у складних життєвих обставинах, – для них школа стає важливим ресурсом стабільності [16, с. 236].

Профілактична функція спрямована на запобігання виникненню проблем і ризиків, пов'язаних із фізичною чи психологічною безпекою учнів. Вона включає системну роботу з протидії булінгу, насильству, девіантній поведінці, залежностями, а також організацію програм психосоціальної підтримки. Профілактичні заходи дозволяють вчасно виявити проблеми, надати допомогу та зменшити їхній негативний вплив.

Регулятивна функція забезпечує дотримання правил, норм та стандартів поведінки у закладі освіти. Вона передбачає розроблення внутрішніх політик безпеки, алгоритмів реагування на надзвичайні ситуації, чіткий розподіл обов'язків між педагогами, адміністрацією та учнями. Регулятивна функція гарантує упорядкованість взаємодії та зрозумілість правил, що сприяє зниженню рівня тривожності [18, с. 22].

Таким чином, функції безпечного освітнього середовища формують комплексну систему впливу, що сприяє створенню сприятливих умов для навчання, розвитку й соціального благополуччя учнів. Їх реалізація є ключовою умовою ефективності освітнього процесу, особливо в умовах воєнних викликів.

Безпечне освітнє середовище як складна багатовимірна система має низку ключових характеристик, які визначають його якість, ефективність і здатність забезпечувати всебічний розвиток та захист здобувачів освіти. Ці характеристики відображають як організаційні та матеріальні умови, так і психологічний клімат, взаємодію учасників освітнього процесу та управлінські механізми.

Однією з центральних характеристик безпечного освітнього середовища є системність і комплексність. Безпека не може розглядатися як сума окремих заходів; вона передбачає інтеграцію фізичних, психологічних, соціальних і цифрових аспектів. Комплексний підхід забезпечує узгодженість дій педагогів, адміністрації, батьків і партнерських організацій, що дозволяє ефективно реагувати на загрози та мінімізувати ризики.

Другою важливою характеристикою є доступність і інклюзивність. Безпечне середовище має бути комфортним і захищеним для всіх дітей незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, соціального статусу, освітніх потреб чи життєвих обставин. Інклюзивність передбачає недискримінаційне ставлення, особливі умови підтримки вразливих категорій та доступність усіх освітніх просторів і ресурсів.

Не менш значущою характеристикою є прозорість і відкритість комунікації. Учасники освітнього процесу повинні чітко розуміти правила, процедури та алгоритми дій під час кризових ситуацій. Відкритість інформаційних потоків сприяє зниженню тривожності, зміцненню довіри та формуванню відповідальності кожного за власну поведінку. Важливо, щоб здобувачі освіти та батьки мали доступ до інформації щодо політики безпеки, планів евакуації, психологічної підтримки та інших аспектів функціонування школи [21, с. 1407].

Наступною характеристикою є партнерська взаємодія. Безпечне середовище формується через постійну співпрацю педагогів, батьків, соціальних служб, громадських організацій та органів місцевого самоврядування. Партнерський підхід дозволяє мобілізувати додаткові

ресурси, створювати мережі підтримки, забезпечувати соціально-педагогічний супровід та своєчасно реагувати на кризові ситуації.

Ключовою характеристикою сучасного безпечного освітнього середовища виступає гнучкість і адаптивність. В умовах воєнного стану заклади освіти змушені швидко реагувати на зміну обставин, перебудовувати графіки, переходити між формами навчання, забезпечувати укриття та оновлювати протоколи безпеки. Адаптивність передбачає здатність закладу впроваджувати інноваційні підходи, переосмислювати управлінські рішення та використовувати нові ресурси.

Умови воєнного стану суттєво трансформують підходи до розуміння та забезпечення безпечного освітнього середовища, розширюючи його сутність і змістове наповнення. Якщо в мирний час безпека в освіті асоціювалася насамперед із фізичним комфортом, підтримкою позитивного психологічного клімату, попередженням насильства та створенням дружнього середовища, то в умовах активних воєнних дій на перший план виходять питання реального захисту життя і здоров'я здобувачів освіти та педагогів. Тому сутність безпечного освітнього середовища набуває нового, більш комплексного та кризового характеру.

По-перше, безпечне освітнє середовище в умовах війни включає реальну фізичну безпеку, що охоплює облаштовані укриття, наявність засобів оповіщення, чіткі евакуаційні протоколи, навчання учасників освітнього процесу діям у надзвичайних ситуаціях. Заклад освіти має функціонувати як територія, здатна забезпечити оперативний захист під час повітряних тривог, обстрілів чи інших загроз. Таким чином, фізична складова безпеки стає невід'ємним елементом освітнього процесу й інтегрується в його організацію.

По-друге, сутність безпечного середовища полягає у забезпеченні психологічної стійкості та підтримки. Постійне відчуття небезпеки, втрати, вимушені переміщення, розлука з близькими, руйнування звичного способу життя формують у дітей і дорослих підвищений рівень стресу та тривоги. Тому безпека передбачає не лише відсутність загроз, а й активні заходи зі

стабілізації психоемоційного стану: діяльність психологічної служби, впровадження програм соціально-емоційного навчання, створення атмосфери довіри, підтримки та прийняття.

По-третє, безпечне середовище в умовах війни має виражений соціально-педагогічний вимір. Зростає кількість дітей, які належать до вразливих категорій: діти ВПО, діти, що пережили втрату, травму, розлуку з родиною, проживають у зонах підвищеного ризику. Сутність безпеки передбачає організацію цілеспрямованого соціально-педагогічного супроводу таких учнів, адаптаційних програм, доступної допомоги та партнерської взаємодії зі службами захисту дітей.

По-четверте, значно посилюється роль цифрової та інформаційної безпеки. Дистанційне та змішане навчання створюють нові ризики – кібербулінг, інформаційні атаки, пропаганду, фейкові повідомлення. Тому забезпечення інформаційної безпеки стає невід'ємним елементом освітнього середовища [35, с. 496].

Отже, аналіз поняття, сутності та структурних характеристик безпечного освітнього середовища дозволяє стверджувати, що воно є складним, багатовимірним і динамічним утворенням, яке інтегрує фізичні, психологічні, соціальні та інформаційні аспекти взаємодії в закладі освіти. Його зміст еволюціонував від вузького трактування як сукупності санітарно-технічних вимог до комплексної системи умов, спрямованих на захист, підтримку та розвиток здобувачів освіти. В умовах воєнного стану поняття безпечного середовища набуває нового змістового звучання, адже зростає значущість кризової підготовки, протоколів фізичної безпеки та психосоціальної підтримки дітей і педагогів. Безпечне освітнє середовище постає не лише як захисний простір, а як середовище стабільності, взаємопідтримки та адаптивності, здатне забезпечувати неперервність освітнього процесу та сприяти збереженню психологічного благополуччя учасників освітньої спільноти.

1.2. Соціально-педагогічні підходи до забезпечення безпеки здобувачів освіти

Питання забезпечення безпеки здобувачів освіти в сучасних умовах набуває особливої актуальності, оскільки школа є не лише місцем навчання, а й простором соціалізації, розвитку та психологічної підтримки дітей. Ефективність формування безпечного освітнього середовища значною мірою залежить від того, які теоретичні та практичні підходи застосовуються у діяльності педагогів, соціальних працівників, психологів і адміністрації. Соціально-педагогічні підходи дозволяють комплексно аналізувати вплив середовища на дитину, поєднуючи педагогічні, психологічні та соціальні чинники. У межах цих підходів безпека розглядається не лише як відсутність загроз, а як система взаємодій, підтримки та профілактики, що сприяє формуванню соціально та емоційно стійкої особистості. Особливої значущості соціально-педагогічні підходи набувають у період воєнних викликів, коли потреби дітей та їхнє благополуччя потребують комплексної, чутливої та адаптивної професійної підтримки.

Соціально-педагогічні підходи до забезпечення безпеки в освіті становлять методологічну основу формування сприятливого та захищеного середовища для здобувачів освіти. Вони визначають, яким чином педагоги, психологи, соціальні працівники та адміністрація мають організовувати взаємодію, підтримку й профілактику ризиків у шкільному просторі. Застосування науково обґрунтованих підходів дозволяє не лише запобігати загрозам, а й забезпечувати розвиток стресостійкості, емоційної грамотності та соціальної компетентності учнів. Особливої ваги ці підходи набувають в умовах війни, коли потреби дітей та складність контексту вимагають комплексних, чуйних і гнучких рішень.

Особистісно-орієнтований підхід є одним із ключових методологічних підходів до забезпечення безпеки здобувачів освіти, адже він спрямований на врахування унікальності кожної дитини, її потреб, переживань, життєвого

досвіду та індивідуальних ресурсів. У межах цього підходу учень розглядається не як об'єкт педагогічного впливу, а як активний суб'єкт освітнього процесу, який має власну траєкторію розвитку й потребує підтримки для успішної соціалізації та адаптації.

З позиції безпеки особистісно орієнтований підхід передбачає створення середовища, у якому кожен здобувач освіти відчуває себе прийнятим, захищеним і значущим. Це включає формування атмосфери довіри, поваги, відкритого діалогу, можливості висловлювати власні почуття та переживання без страху осуду чи покарання. Особлива увага приділяється розвитку емоційної грамотності, саморегуляції, навичок конструктивної комунікації та вирішення конфліктів.

У практичній площині особистісно орієнтований підхід реалізується через індивідуалізацію навчання, гнучке планування, використання методів адаптації для різних категорій дітей, зокрема тих, хто пережив травму, є ВПО чи має особливі освітні потреби. У кризових умовах, спричинених війною, цей підхід стає ключовим для забезпечення психологічної стабільності, відновлення почуття контролю та формування внутрішніх ресурсів учнів [37, с. 266].

Компетентнісний підхід у контексті забезпечення безпеки здобувачів освіти ґрунтується на формуванні в учнів системи ключових компетентностей, які дозволяють ефективно діяти в різноманітних життєвих ситуаціях, зокрема кризових. Він передбачає набуття знань, умінь, навичок і ставлень, необхідних для безпечної поведінки, критичного мислення, емоційної саморегуляції та відповідальної взаємодії з іншими.

Однією з центральних компетентностей є вміння розпізнавати небезпеку та діяти відповідно до алгоритмів безпеки – як у фізичному середовищі (евакуація, реагування на тривогу), так і в цифровому (розпізнавання фейків, кібербезпека). Не менш важливими є соціальні та громадянські компетентності, що формують здатність до ненасильницької комунікації, попередження конфліктів, співпраці та взаємопідтримки.

Важлива складова компетентнісного підходу – розвиток емоційної та психологічної компетентності, яка дозволяє учням краще управляти власними емоціями, знижувати рівень стресу й адаптуватися до складних ситуацій, зокрема спричинених війною.

Застосування компетентнісного підходу робить безпеку не зовнішнім набором правил, а внутрішньою здатністю учня діяти усвідомлено, відповідально та гнучко, що є ключем до формування стійкої та зрілої особистості [39, с. 341].

Системний підхід розглядає безпечне освітнє середовище як цілісне, багаторівневе утворення, у якому всі елементи – фізичні умови, взаємодії, управлінські процеси, цінності та норми – функціонують у взаємозв'язку та впливають один на одного. За цього підходу безпека не сприймається як окрема діяльність чи разові заходи, а як результат злагодженої роботи всієї освітньої системи, яка включає педагогічний колектив, адміністрацію, учнів, батьків, соціальні служби, громаду та державні інституції.

Сутність системного підходу полягає в тому, що забезпечення безпеки потребує узгодженості рішень на всіх рівнях. Наприклад, на рівні школи – це створення внутрішніх політик, алгоритмів реагування, чітких правил поведінки; на рівні міжсекторальної взаємодії – співпраця з поліцією, службами цивільного захисту, психологічними службами; на рівні суспільства – підтримувальна нормативно-правова база.

У межах системного підходу особлива увага приділяється моніторингу ризиків та оцінюванню ефективності заходів безпеки, що дозволяє своєчасно коригувати освітню політику та підвищувати її результативність.

Таким чином, системний підхід забезпечує цілісність, послідовність і сталість безпекових процесів, що є критично важливим у воєнних умовах, коли необхідна злагоджена та швидка реакція на загрози.

Партнерський, або суб'єкт-суб'єктний, підхід ґрунтується на визнанні рівноцінності всіх учасників освітнього процесу та їхньої активної участі у створенні безпечного середовища. Цей підхід передбачає, що учні, педагоги,

батьки, адміністрація, соціальні служби й громада взаємодіють не як об'єкти впливу, а як повноправні суб'єкти, кожен з яких має власну відповідальність, можливості та ресурси для забезпечення безпеки.

У межах цього підходу ключовим є принцип партнерства, що будується на довірі, відкритій комунікації та спільному прийнятті рішень. Учні отримують можливість висловлювати свої потреби, брати участь у формуванні правил поведінки, долучатися до превентивних ініціатив та волонтерських проєктів. Педагоги у свою чергу виступають фасилітаторами цього процесу, сприяючи розвитку відповідальності та соціальної компетентності.

Важливим аспектом партнерського підходу є співпраця з соціальними службами, службами у справах дітей, поліцією, громадськими організаціями та психологічними центрами. Така міжвідомча взаємодія дозволяє більш ефективно виявляти ризики, організовувати підтримку та впроваджувати системні програми безпеки.

Партнерський підхід створює умови, у яких кожен учасник освітнього процесу відчуває свою значущість і відповідальність, що суттєво підвищує рівень довіри та згуртованості в шкільному середовищі [20, с. 190].

Соціально-екологічний підхід ґрунтується на уявленні про дитину як про частину складної системи взаємопов'язаних соціальних середовищ, кожне з яких впливає на її розвиток, безпеку та психологічне благополуччя. Цей підхід спирається на екологічну модель, яка виокремлює мікросистему (сім'я, школа), мезосистему (взаємодія між ними), екзосистему (соціальні служби, громада) та макросистему (культура, суспільні норми, державна політика). У контексті безпеки він дозволяє розглядати освітнє середовище не ізольовано, а як частину ширшої соціальної структури.

Сутність соціально-екологічного підходу полягає в тому, що безпека здобувачів освіти залежить не лише від внутрішніх ресурсів школи, а й від того, наскільки узгоджено та послідовно діють інші системи, з якими взаємодіє дитина. Наприклад, підтримка сім'ї, доступність соціальних послуг, безпекова

інфраструктура громади та державні механізми захисту суттєво визначають рівень захищеності учня.

У воєнних умовах соціально-екологічний підхід набуває особливого значення, оскільки зовнішні фактори – переміщення, стрес, втрати, небезпека – можуть порушувати стабільність усіх рівнів середовища. Тому забезпечення безпеки має передбачати комплексну міжсекторальну взаємодію, підтримку на різних рівнях та створення умов, які мінімізують негативний вплив середовищних чинників на дитину [15].

Інклюзивний підхід у забезпеченні безпеки здобувачів освіти базується на принципах рівності, доступності та недискримінації, визнаючи право кожної дитини на безпечне та підтримувальне освітнє середовище незалежно від її індивідуальних особливостей чи життєвих обставин. Він охоплює дітей з особливими освітніми потребами, внутрішньо переміщених дітей, дітей, які пережили втрату, травму, проживають у складних соціальних умовах або мають інші вразливості.

Сутність інклюзивного підходу полягає у створенні умов, що відповідають специфічним потребам кожного учня: адаптації освітнього простору, використанні диференційованих методів навчання, забезпеченні асистивних технологій, доступності психологічної підтримки. Безпека тут розглядається як комплексний ресурс – фізичний, емоційний та соціальний, – необхідний для повноцінної участі дитини в освітньому процесі.

У воєнних умовах інклюзивний підхід набуває особливої ваги, оскільки зростає кількість дітей з травматичним досвідом, розладами адаптації чи стресовими реакціями. Забезпечення їхньої безпеки потребує чуйності, гнучкості та тісної співпраці педагогів, психологів, соціальних працівників та сімей [10, с. 23].

Таким чином, інклюзивний підхід спрямований на формування середовища, в якому кожна дитина почувається прийнятою, захищеною та включеною до спільноти.

Кризово-інтервенційний підхід спрямований на забезпечення безпеки здобувачів освіти в умовах надзвичайних ситуацій, стресових подій та кризових станів, які можуть мати фізичний, психологічний або соціальний характер. Він ґрунтується на принципах швидкого реагування, мінімізації шкоди, стабілізації емоційного стану та відновлення функціонування освітнього процесу.

Цей підхід передбачає розроблення алгоритмів дій під час повітряних тривог, евакуації, загроз життю, а також механізмів посткризової підтримки. Особлива увага надається підготовці педагогів до реагування в кризових ситуаціях, навчання дітей базовим правилам безпеки, формуванню навичок саморегуляції та подолання стресу.

Психологічний аспект кризово-інтервенційного підходу включає надання першої психологічної допомоги, підтримку дітей, які пережили травматичні події, виявлення ознак гострої стресової реакції та організацію подальшого супроводу.

У період війни цей підхід стає незамінним, оскільки освітні заклади функціонують в умовах постійної небезпеки та потребують дієвих механізмів реагування. Він забезпечує збереження життя, мінімізацію психологічних наслідків та підтримує стабільність навчання навіть у найскладніших обставинах [11].

Соціально-педагогічна діяльність є одним із ключових механізмів забезпечення безпеки здобувачів освіти, оскільки вона поєднує профілактичні, підтримувальні та корекційні заходи, спрямовані на створення оптимальних умов для розвитку й захисту дитини. На відміну від суто адміністративних або технічних заходів, соціально-педагогічна діяльність зосереджується на взаємодії, комунікації та підтримці, що робить її незамінним інструментом формування безпечного середовища.

Насамперед ця діяльність включає системну профілактику ризиків – насильства, булінгу, конфліктності, ризикованої поведінки, психологічних розладів, кіберзагроз. Соціальний педагог та психолог організують тренінги,

просвітницькі заходи, індивідуальні та групові консультації, спрямовані на формування навичок безпечної поведінки, розвитку емоційного інтелекту та зміцнення стресостійкості учнів.

Важливою складовою є виявлення вразливих категорій дітей, таких як внутрішньо переміщені, діти з ООП, ті, хто пережив травматичні події чи втрату. Соціально-педагогічна діяльність передбачає розроблення індивідуальних планів підтримки, адаптаційних програм, організацію доступу до додаткових ресурсів – психологічних, соціальних, освітніх.

Не менш значущим компонентом є налагодження ефективної взаємодії з батьками та родинами, адже сімейне середовище суттєво впливає на безпеку й емоційний стан дитини. Фахівці сприяють підвищенню батьківської компетентності, проводять консультації, організують спільні заходи.

У межах соціально-педагогічної діяльності важливе місце посідає міжвідомча співпраця – з поліцією, службами у справах дітей, громадськими організаціями, центрами психологічної допомоги. Така координація дозволяє швидко реагувати на загрози, надавати комплексну підтримку та забезпечувати захист прав дітей.

У воєнних умовах соціально-педагогічна діяльність виконує також кризову та стабілізаційну функцію: забезпечує емоційну підтримку, допомагає долати наслідки стресу, формує відчуття безпеки та довіри, необхідні для неперервності освітнього процесу [6, с. 143].

Отже, аналіз соціально-педагогічних підходів до забезпечення безпеки здобувачів освіти засвідчує, що ефективне формування безпечного освітнього середовища можливе лише за умови комплексного врахування індивідуальних, соціальних, психологічних та середовищних чинників. Кожен із підходів – особистісно орієнтований, компетентнісний, системний, партнерський, соціально-екологічний, інклюзивний та кризово-інтервенційний – виконує важливу роль у розумінні й організації роботи з учнями. У сукупності вони забезпечують всебічну підтримку, розвиток стресостійкості, формування культури безпеки та створення умов для

гармонійного розвитку дитини. В умовах воєнного стану ці підходи набувають особливого значення, адже покликані реагувати на підвищені ризики та потреби здобувачів освіти. Їхня інтеграція дозволяє будувати гнучкі, адаптивні та чутливі до контексту моделі соціально-педагогічної підтримки, необхідні для стабільності та неперервності освітнього процесу.

1.3. Нормативно-правове забезпечення формування безпечного освітнього середовища в закладах освіти України

Формування безпечного освітнього середовища в українських закладах освіти є неможливим без чітко визначеної нормативно-правової бази, яка регулює права та обов'язки учасників освітнього процесу, визначає стандарти безпеки, алгоритми реагування на загрози та механізми захисту дітей. Нормативно-правові акти визначають фундаментальні вимоги до організації освітнього простору, забезпечуючи його відповідність міжнародним та національним стандартам охорони дитинства, захисту прав людини та цивільного захисту.

В умовах воєнного стану значення такої нормативної основи суттєво зростає, оскільки вона дозволяє закладам освіти діяти скоординовано, відповідально та юридично обґрунтовано.

Нормативно-правове регулювання відіграє ключову роль у забезпеченні безпечного освітнього середовища, оскільки воно визначає правові рамки, стандарти та вимоги, яких мають дотримуватися заклади освіти для захисту життя, здоров'я та благополуччя здобувачів освіти. Законодавчі та підзаконні акти окреслюють обов'язки адміністрації, педагогічних працівників, органів місцевого самоврядування та державних інституцій у сфері безпеки, формуючи єдину систему відповідальності та механізмів реагування.

Нормативно-правові документи встановлюють критерії фізичної безпеки (наявність укриттів, евакуаційних планів, безпечних умов праці), забезпечують психологічний захист (протидія булінгу, доступ до

психосоціальної підтримки), а також регулюють інформаційну та цифрову безпеку. У воєнний час їхнє значення особливо зростає, адже вони визначають специфічні вимоги щодо дій закладів освіти під час надзвичайних ситуацій, повітряних тривог, загроз життю та здоров'ю.

Правове забезпечення гарантує послідовність та узгодженість дій між усіма учасниками освітнього процесу, запобігає хаотичним рішенням і забезпечує стандартизований підхід до організації безпеки. Отже, нормативно-правова база є фундаментом, на якому вибудовується ефективна система безпечного освітнього середовища.

Забезпечення безпечного освітнього середовища є не лише національним пріоритетом, а й ключовою вимогою міжнародного гуманітарного та освітнього права. Світова спільнота протягом десятиліть формувала систему міжнародних стандартів, які гарантують дітям право на освіту в умовах захищеності, недопущення насильства та забезпечення психофізичного благополуччя. У контексті воєнних дій ці документи набувають особливої значущості, оскільки визначають мінімальні вимоги до захисту дітей та освітніх інституцій. Розгляд міжнародних актів дозволяє зрозуміти глобальні підходи до безпеки та їхній вплив на національну політику України.

Всесвітня декларація прав людини стала фундаментальним міжнародним документом, що вперше закріпив право кожної людини на освіту як невід'ємне та універсальне. Стаття 26 визначає, що освіта має бути спрямована на всебічний розвиток особистості, зміцнення поваги до прав людини та свобод. Хоча декларація прямо не деталізує питання безпечності освітнього середовища, її ціннісні орієнтири передбачають створення умов, у яких навчання є доступним, гуманним, захищеним і сприяє розвитку людини [7].

Конвенція ООН про права дитини є ключовим міжнародним документом, що комплексно регулює право дитини на освіту, безпеку та захист від усіх форм насильства. Стаття 19 гарантує захист від фізичного та психологічного насильства, а статті 28-29 – право на доступну, якісну й безпечну освіту. Конвенція визначає обов'язок держав забезпечувати умови, в яких дитина

може розвиватися без страху, дискримінації чи загроз. Особливу увагу приділено підтримці дітей у надзвичайних ситуаціях, що робить цей документ фундаментальним для формування політик безпечного освітнього середовища [13].

Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах посилює захист дітей у контексті збройних конфліктів, забороняючи їхнє використання у бойових діях та встановлюючи мінімальний вік для участі у збройних формуваннях. Документ підкреслює необхідність забезпечення дітям доступу до освіти навіть у надзвичайних умовах і визначає державні обов'язки щодо реінтеграції та реабілітації дітей, які постраждали від війни. Він прямо пов'язує безпеку дитинства з правом на навчання, що має відбуватися у мирному, захищеному середовищі. Протокол є важливим у контексті воєнного стану та захисту освітньої інфраструктури [40].

Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами визначає глобальні цілі у сфері освіти, акцентуючи на її доступності, інклюзивності та безпечності. Документ наголошує, що кожна дитина має право навчатися в середовищі, яке забезпечує захист, підтримку та розвиток. Рамковий план дій «Освіта для всіх» підкреслює важливість створення умов, що сприяють фізичній і психологічній безпеці учнів, включно з протидією дискримінації, насильству, експлуатації. Декларація також визначає відповідальність держав за організацію безпечної освіти в умовах криз, конфліктів і надзвичайних ситуацій, що робить її актуальною в контексті воєнних викликів [30].

Декларація про безпеку шкіл є політичним зобов'язанням держав забезпечувати захист учнів, працівників та освітньої інфраструктури під час збройних конфліктів. Документ визначає комплекс заходів щодо попередження атак на школи, реагування на надзвичайні ситуації, підтримки учнів, які постраждали від війни, та забезпечення неперервності освіти. Декларація також закликає держави впроваджувати Керівні принципи щодо

недопущення військового використання шкіл. Для України цей документ є ключовим у формуванні політики щодо захисту освітнього сектору в умовах російської агресії [4].

Цілі сталого розвитку ООН визначають освіту як один із пріоритетних напрямів глобального розвитку. Зокрема, Ціль 4 спрямована на забезпечення інклюзивної, якісної та безпечної освіти для всіх. Документ наголошує на створенні доступних, гендерно рівних, психологічно та фізично безпечних навчальних умов. Серед ключових завдань – модернізація шкільної інфраструктури, підвищення стійкості освітніх закладів до ризиків, включно з кризами та надзвичайними ситуаціями. У сучасному контексті війни ЦСР є орієнтиром для держав у створенні стійких систем освіти, здатних забезпечувати безпеку та неперервність навчання [41].

Рекомендації ЮНЕСКО з питань освіти в умовах надзвичайних ситуацій визначають міжнародні стандарти організації освіти в умовах конфліктів, природних катастроф та інших криз. Документ охоплює питання безпечного доступу до навчання, психосоціальної підтримки дітей, роботи з травмою, підготовки педагогів, а також захисту освітньої інфраструктури. ЮНЕСКО наголошує, що освіта має продовжуватися навіть у найскладніших умовах, оскільки вона є основою стабільності, надії та відновлення. Рекомендації слугують важливою основою для розроблення національних політик щодо безпечного навчання у воєнний час [44].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права закріплює право кожної людини на освіту та визначає обов'язок держав забезпечувати її доступність, якість і безпечні умови здобуття. Документ підкреслює, що освіта має сприяти повному розвитку особистості, повазі до прав людини та свобод. Хоча пакт не містить прямих вимог щодо безпеки, його зміст передбачає наявність умов, у яких навчання може здійснюватися без загроз для життя та здоров'я. У сучасних умовах воєнних дій положення пакту формують правову основу для захисту освітніх закладів та прав дітей на безпечне навчання [19].

Створення безпечного освітнього середовища в Україні ґрунтується на комплексній системі законодавчих актів, які визначають права здобувачів освіти, обов'язки закладів та стандарти організації безпеки. Базові закони формують нормативний каркас, що регулює як фізичний, так і психологічний, соціальний та інформаційний аспекти захищеності учнів. У період воєнного стану їхнє значення істотно зростає, адже саме вони забезпечують правові механізми реагування на загрози, організації освітнього процесу в кризових умовах та захисту учасників освітньої спільноти. Аналіз цих законів дозволяє глибше зрозуміти державну політику України у сфері безпечної освіти.

Конституція України гарантує право кожної людини на освіту та на безпечні умови життя, що охоплює й освітній процес. Вона визначає обов'язок держави забезпечувати охорону дитинства, захист прав людини та створення умов, у яких особа почувається захищеною. Основний Закон є фундаментом для всіх інших нормативно-правових актів, які регулюють безпечне освітнє середовище [14].

Закон України «Про освіту» визначає безпечне освітнє середовище як обов'язковий компонент освітнього процесу. Він регламентує права та обов'язки учнів і педагогів, забороняє насильство, дискримінацію, булінг, встановлює стандарти фізичної, психологічної та інформаційної безпеки. Закон покладає на заклади освіти відповідальність за створення умов, що гарантують захист життя та здоров'я здобувачів освіти [30].

Закон України «Про повну загальну середню освіту» конкретизує механізми забезпечення безпечних умов навчання, визначає відповідальність адміністрації та педагогів за охорону життя і здоров'я учнів. Він регулює організацію освітнього процесу, розклад, інклюзивні умови, правила поведінки та реагування на небезпечні ситуації. Закон також містить положення щодо захисту прав учнів, запобігання насильству та створення сприятливого психологічного клімату [34].

Закон України «Про охорону дитинства» гарантує дитині право на безпечне, здорове та підтримувальне середовище. Він містить норми щодо

захисту від насильства, експлуатації, дискримінації та жорстокого поводження. У сфері освіти передбачає створення умов, що сприяють фізичному, психологічному та соціальному розвитку дітей. Закон також визначає обов'язки держави та закладів освіти щодо охорони дитинства [32].

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зобов'язує освітні заклади виявляти та повідомляти про випадки домашнього насильства щодо дітей. Він передбачає захист постраждалих, взаємодію з соціальними службами та правоохоронними органами. У школах мають бути створені механізми реагування, системи інформування, підтримки та профілактики. Закон розширює поняття безпеки, включаючи захист учнів у сімейному середовищі [22].

Закон України «Про охорону праці» регулює безпечні умови праці педагогів та персоналу, що безпосередньо впливає на створення безпечного середовища для учнів. Він визначає вимоги до приміщень, обладнання, режимів роботи, обов'язки роботодавця та адміністрації щодо забезпечення безпеки. Дія цього закону поширюється на освітні заклади та встановлює стандарти захисту від травм і небезпечних ситуацій [33].

Кодекс цивільного захисту України визначає порядок дій під час надзвичайних ситуацій, включаючи евакуацію, оповіщення, облаштування укриттів та підготовку населення. Для закладів освіти він встановлює вимоги щодо планів реагування, проведення навчальних тренувань, створення безпечних умов у кризових ситуаціях. Кодекс є основою для організації безпеки в школах під час воєнного стану або техногенних загроз [12].

Закон України «Про основи національного спротиву» визначає систему захисту цивільного населення, що впливає і на заклади освіти. Він регулює організацію територіальної оборони, поведінку громадян у небезпечних умовах, участь закладів освіти у заходах безпеки. Документ підкреслює важливість підготовки населення, включно з молоддю, до дій у надзвичайних ситуаціях та забезпечення захищеності цивільних об'єктів [31].

Закони України «Про інформацію» та «Про захист персональних даних» регулюють інформаційну та цифрову безпеку учнів і працівників закладів освіти. Вони визначають правила зберігання, використання й захисту персональних даних, відповідальність за їх порушення, вимоги до інформаційної етики та безпеки. Закони сприяють захисту учнів від цифрових загроз, кібербулінгу, маніпуляцій та неправомірного поширення інформації, що є важливим у сучасному освітньому середовищі [28; 27].

Ефективне формування безпечного освітнього середовища вимагає не лише дотримання базових законів, а й впровадження спеціальних нормативних актів та підзаконних документів, що деталізують механізми реалізації державної політики у сфері захисту здобувачів освіти. Міністерство освіти і науки України розробляє інструкції, накази, методичні рекомендації та стандарти, які визначають порядок організації безпеки в закладах освіти, алгоритми реагування на надзвичайні ситуації, протидію булінгу, забезпечення психосоціальної підтримки та функціонування укриттів. Їх аналіз дозволяє зрозуміти практичні інструменти реалізації вимог законодавства.

Наказ МОН України «Про затвердження Порядку реагування на випадки булінгу» визначає чіткий алгоритм дій педагогів, адміністрації та засновника закладу освіти у випадку булінгу. Він регулює порядок подання заяв, створення комісії з розгляду випадку, документування, ухвалення рішень та організацію підтримки постраждалої дитини. Наказ формує систему профілактики, відповідальності та взаємодії між учасниками освітнього процесу, сприяючи створенню безпечного психологічного середовища [25].

Наказ МОН України «Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії булінгу» містить інструменти раннього виявлення булінгу, методи роботи з учасниками конфлікту, вправи для учнів, підходи до формування дружнього середовища. Документ роз'яснює роль педагогів, психологів та адміністрації у профілактиці й реагуванні. Він спрямований на зміцнення

культури ненасильницької комунікації, розвитку емоційної компетентності та формування безпечного середовища у школах [17].

Наказ МОН «Санітарний регламент для закладів освіти» встановлює санітарно-гігієнічні, протиепідемічні та організаційні вимоги до навчальних приміщень, харчування, повітряного режиму, безпечного користування обладнанням. Він є основою фізичної безпеки школярів та персоналу. Документ набув особливої важливості у період пандемії та надалі – для гарантування безпечних та здорових умов перебування учнів у закладі освіти [26].

Лист МОН «Організація освітнього процесу в умовах воєнного стану» визначає правила роботи закладів освіти під час війни: форми навчання (дистанційна, змішана, очна), безпекові умови, реагування на тривоги, вимоги до укриттів. Документ допомагає школам організувати навчання з урахуванням ризиків, забезпечити психологічну підтримку учнів і персоналу та гарантувати безпеку під час освітнього процесу [43].

Наказ МОН «Порядок дій у надзвичайних ситуаціях» визначає алгоритми дій педагогів і персоналу у випадку виникнення загроз: обстрілів, пожеж, евакуацій, мінної небезпеки. Документ регулює обов'язкові інструктажі, тренування та порядок взаємодії з ДСНС. Він забезпечує системність реагування та мінімізацію ризиків для дітей і працівників закладів освіти [24].

Методичні рекомендації МОН щодо психосоціальної підтримки містять інструменти стабілізації емоційного стану учнів, техніки роботи зі стресом, травматичними переживаннями, ПТСР. Документ окреслює роль педагогів і психологів у підтримці психічного здоров'я дітей під час війни. Він спрямований на формування стійкості, зниження тривожності та забезпечення безпечного психологічного клімату [29].

Постанова КМУ «Положення про інклюзивно-ресурсний центр» регламентує діяльність інклюзивно-ресурсних центрів, які забезпечують комплексну підтримку дітей з ООП. Вона визначає оцінку освітніх потреб, супровід, рекомендації щодо адаптації середовища. ІРЦ відіграють важливу

роль у створенні безпечних, доступних умов для учнів, які потребують додаткової підтримки [23].

Рух «*Безпечна школа*» в Україні сформувався як відповідь на зростання соціальних, психологічних та фізичних загроз, що впливають на здобувачів освіти. Його мета – створення системи комплексної безпеки, яка охоплює інфраструктурні, психологічні, соціальні та управлінські аспекти захищеності. Цей рух об'єднує державні органи, громади, освітян, соціальні служби та громадські організації у спільних зусиллях щодо формування безпечного середовища для дітей.

Одним із ключових напрямів руху є розвиток інфраструктурної безпеки, що включає облаштування укриттів, модернізацію будівель, встановлення систем відеоспостереження, сигналізації, протипожежних систем. Умови воєнного стану зробили цей напрям критично важливим, адже заклади освіти мають відповідати вимогам цивільного захисту та мати можливість оперативно забезпечити евакуацію та укриття учнів.

Другий напрям – психологічна та соціальна безпека, що передбачає запровадження курсів із соціально-емоційного навчання, роботу психологів, асистентів, соціальних педагогів. Важливими є програми з розвитку стресостійкості, профілактики травми, подолання наслідків війни, підтримки дітей ВПО та тих, хто пережив втрату [42].

Національні ініціативи у сфері освітньої безпеки активно реалізуються за підтримки МОН, ЮНІСЕФ, ДСНС, Національної поліції, міжнародних партнерів. Серед найважливіших:

– *Проект «Спільно до безпеки» (UNICEF–МОН)* – спрямований на оснащення шкіл укриттями, розвиток психосоціальної підтримки, навчання дітей правилам безпеки [38];

– *Програма «Безпечна та дружня школа»* – включає стандарти психологічної безпеки, профілактику булінгу, розвиток учнівського самоврядування [1].

Усі ці ініціативи сприяють системному вдосконаленню безпекових політик у школах, формуванню культури безпеки та підвищенню рівня довіри між учасниками освітнього процесу. В умовах війни рух «Безпечна школа» стає ключовим інструментом збереження життя та психічного здоров'я дітей, а також забезпечення стабільності освітнього процесу.

Отже, нормативно-правове забезпечення формування безпечного освітнього середовища в Україні становить цілісну систему законодавчих та підзаконних актів, що охоплюють усі аспекти захисту здобувачів освіти – фізичний, психологічний, соціальний та інформаційний. Національне законодавство разом із міжнародними документами визначає обов'язки держави та закладів освіти щодо створення умов, у яких діти можуть навчатися без страху, насильства, дискримінації чи загрози життю. Спеціальні накази, методичні рекомендації та ініціативи МОН України конкретизують механізми реалізації цих вимог, забезпечуючи практичне впровадження політик безпеки. У воєнних умовах роль нормативної бази особливо зростає, оскільки вона дає змогу організувати освітній процес у кризових ситуаціях, забезпечити укриття, психологічну підтримку та ефективне реагування на надзвичайні події. Таким чином, нормативно-правова система є фундаментом безпечної освіти в Україні.

Висновок до першого розділу

Проведений теоретичний аналіз дозволив сформулювати цілісне розуміння сутності, змісту та нормативно-правових засад формування безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану. У межах першого розділу було встановлено, що безпечне освітнє середовище є багатовимірною системою, яка охоплює фізичний, психологічний, соціальний і цифровий компоненти, а його еволюція від технократичного трактування до сучасного комплексного підходу пов'язана з трансформаціями у світовій та національній освітній політиці. Особливу увагу приділено характеристикам безпечного освітнього простору, серед яких ключовими виступають системність, адаптивність, інклюзивність, відкритість комунікації, партнерська взаємодія та психологічна підтримка.

Аналіз соціально-педагогічних підходів показав, що забезпечення безпеки здобувачів освіти передбачає узгоджене поєднання особистісно орієнтованого, компетентнісного, системного, партнерського, соціально-екологічного, інклюзивного та кризово-інтервенційного підходів. Їх інтеграція дозволяє не лише мінімізувати ризики, а й формувати культуру безпеки, стійкість та емоційне благополуччя учнів, що є критично важливим в умовах війни. Соціально-педагогічна діяльність, зокрема профілактика, підтримка, медіація та міжвідомча взаємодія, виступає основним механізмом практичної реалізації цих підходів.

Нормативно-правовий аналіз засвідчив, що Україна має розгалужену правову основу, яка регулює питання безпеки в освіті, починаючи від міжнародних актів і завершуючи спеціальними наказами та рекомендаціями МОН. Закони України, кодекси, постанови та методичні документи створюють чіткі орієнтири для організації безпечного освітнього середовища, особливо в умовах воєнних загроз.

Таким чином, теоретичні та правові засади безпечної освіти формують основу для подальшого практичного аналізу викликів, ризиків та перспектив створення моделі соціально-педагогічного забезпечення безпеки.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1 Аналіз викликів, ризиків та загроз для учасників освітнього процесу

У сучасних умовах воєнного стану українська система освіти функціонує в середовищі підвищеної невизначеності та багатофакторних небезпек, що безпосередньо впливають на безпеку, психоемоційний стан і якість життя всіх учасників освітнього процесу. Освітні заклади змушені адаптуватися до нових реалій, у яких фізичні загрози поєднуються з психологічними, соціальними та інформаційними ризиками. Водночас зростає потреба у глибокому аналізі цих викликів, адже саме системне розуміння їх природи дає змогу вибудувати ефективну політику безпеки та забезпечити безперервність навчання.

Даний підрозділ спрямований на виявлення ключових ризиків, які постають перед здобувачами освіти, педагогами та батьками, а також на оцінку ступеня їх впливу на організацію освітнього процесу. Аналіз дозволить окреслити проблемні зони, визначити пріоритети захисту й створити підґрунтя для формування комплексної моделі безпечного освітнього середовища в умовах війни.

Війна створила безпрецедентні виклики для української системи освіти, трансформувавши її структуру, зміст, форми організації та механізми забезпечення безпеки. Насамперед освіта опинилася у ситуації постійної фізичної загрози: обстріли, руйнування інфраструктури, відсутність укриттів або їхня недостатня місткість прямо впливають на можливість проведення очного навчання. Значна кількість закладів була пошкоджена або знищена, що спричинило вимушене переміщення учнів, педагогів і адміністрацій, порушення звичних освітніх маршрутів і розрив освітніх траєкторій.

У період воєнного стану *фізичні та безпекові загрози* набувають системного й постійного характеру, створюючи критично небезпечні умови для всіх учасників освітнього процесу. Найбільш очевидною є загроза

ракетних і артилерійських ударів, дронів атак чи обстрілів, що можуть відбуватися під час навчального процесу. Руйнування навчальних корпусів, спортивних залів, гуртожитків та інших об'єктів освітньої інфраструктури не лише унеможливають очне навчання, а й ставлять під загрозу життя й здоров'я дітей та педагогів.

Значним викликом є недостатність або відсутність належно обладнаних укриттів, що унеможливує проведення очних занять у багатьох громадах. Навіть у тих закладах, які мають укриття, актуальними залишаються проблеми їхньої місткості, вентиляції, доступності для дітей з інвалідністю, а також тривалого перебування під час тривоги.

До фізичних ризиків також належать мінна небезпека на територіях, наближених до зони бойових дій, наявність вибухонебезпечних предметів, порушення роботи комунальних систем (світла, тепла, водопостачання). Це створює додаткові ризики для переміщення дітей до школи, організації евакуації та забезпечення базових гуманітарних умов.

У сукупності ці загрози формують потребу в комплексній системі безпеки, яка охоплює інфраструктурний захист, алгоритми реагування та постійний моніторинг ризиків.

Психологічні ризики в умовах війни є одними з найглибших і найменш помітних, але їхній вплив на учнів, педагогів і батьків має довготривалий та кумулятивний характер. Постійна загроза обстрілів, вимушені евакуації, перебування в укриттях, розлука з близькими, втрата домівки або пережитий травматичний досвід формують стійке відчуття небезпеки, що порушує базові механізми емоційної регуляції. У дітей це може проявлятися у тривожності, порушеннях сну, агресивності, гіперактивності, зниженні здатності концентруватися та утримувати увагу, регресивній поведінці або емоційній відстороненості.

Учителі й батьки також стикаються зі зростанням стресу, емоційного виснаження та ризиком професійного вигорання. Постійна відповідальність за безпеку дітей, необхідність забезпечувати навчання у надзвичайних умовах,

поєднання професійних і особистих втрат створюють високу психологічну напругу. Це може негативно впливати на якість взаємодії з учнями, ефективність навчального процесу та загальний психологічний клімат у школі.

Окремим викликом є поява симптомів ПТСР, депресивних і тривожних розладів, які без належної психологічної підтримки можуть загострюватися. У цих умовах особливої ваги набуває системна психосоціальна допомога, раннє виявлення ризиків і створення в закладах освіти підтримувального, емпатійного середовища.

Соціальні та педагогічні ризики в умовах війни проявляються через зміну соціального контексту, руйнування звичних взаємодій і зростання вразливості учасників освітнього процесу. Значна частина учнів і педагогів зазнала вимушеного переміщення, що призвело до розриву соціальних зв'язків, порушення комунікації, втрати стабільного середовища та необхідності адаптації до нових колективів. Це сприяє появі труднощів у соціалізації, ізоляції, конфліктів і булінгу, зокрема щодо дітей-переселенців чи тих, хто пережив травматичні події.

До соціальних ризиків також належить поглиблення нерівностей між різними категоріями здобувачів освіти. Відмінності в умовах проживання, доступі до ресурсів, можливості отримати психосоціальну підтримку або користуватися цифровими технологіями впливають на успішність і навчальні можливості учнів. Особливо вразливими є діти з інвалідністю, діти з ООП, сироти, діти військовослужбовців та сімей, що зазнали втрат.

Педагогічні ризики зумовлені необхідністю швидко адаптувати зміст, методи та форми навчання до умов війни. Порушена регулярність освітнього процесу, часті повітряні тривоги, перехід у дистанційний або змішаний формат ускладнюють реалізацію навчальних програм і знижують якість засвоєння матеріалу. Вчителі змушені одночасно забезпечувати навчання та емоційну підтримку дітей, що посилює навантаження та збільшує ризик професійного виснаження.

У комплексі ці ризики формують потребу у створенні гнучких, стійких педагогічних моделей і посиленні соціальної підтримки в освітніх закладах.

Організаційно-управлінські виклики, що постали перед системою освіти в умовах війни, охоплюють широке коло проблем, пов'язаних із плануванням, координацією та забезпеченням безперервності освітнього процесу. Керівники закладів освіти змушені оперативно ухвалювати рішення в умовах нестабільності, обмежених ресурсів і постійної зміни безпекової ситуації. Одним із ключових викликів є організація гнучких моделей навчання – змішаного, дистанційного чи очного – з урахуванням безпекових вимог, технічних можливостей та психологічного стану учасників процесу.

Додаткові труднощі виникають через необхідність постійного оновлення внутрішніх регламентів, алгоритмів реагування, планів евакуації й інструкцій щодо дій під час повітряних тривог. Адміністрації закладів доводиться координувати роботу з місцевими органами влади, службами ДСНС, медичними та соціальними структурами, забезпечуючи водночас прозору комунікацію з учителями, батьками та учнями.

Вагомою проблемою є дефіцит кадрів: частина педагогів виїхала за кордон або змінила місце проживання, що створює навантаження на тих, хто залишився працювати. Обмежене фінансування, руйнування інфраструктури та зростаючі потреби в облаштуванні укриттів також ускладнюють управлінські рішення.

Таким чином, організаційно-управлінські виклики потребують стратегічного планування, підвищення компетентності керівних кадрів та впровадження стійких моделей управління в кризових умовах.

Цифрові ризики та загрози в умовах дистанційного та змішаного навчання. У період війни цифровізація освіти стала вимушеним, але ключовим механізмом забезпечення безперервності навчального процесу. Проте активне використання онлайн-середовищ супроводжується низкою цифрових ризиків і загроз, які безпосередньо впливають на безпеку дітей, педагогів та освітніх установ. Однією з найпоширеніших загроз є кібербулінг, який у цифровому

форматі набуває нових форм – анонімних повідомлень, образ у чатах, маніпуляцій та поширення приватної інформації.

Загострюється проблема кібербезпеки: фішингові атаки, злам акаунтів, викрадення персональних даних, поширення шкідливого ПЗ можуть спричинити витік інформації та порушення роботи освітніх платформ. Особливо небезпечним є доступ дітей до неперевіреного або деструктивного контенту, включаючи пропаганду, дезінформацію, фейкові новини, що мають психологічний і соціальний вплив.

Цифрова нерівність також виступає суттєвим ризиком: недостатній доступ до техніки, інтернету, цифрових сервісів або низький рівень цифрової компетентності учасників процесу призводить до освітніх прогалин і зниження мотивації учнів. Педагоги, своєю чергою, стикаються з перевантаженням через необхідність оволодіння новими платформами та підтримку комунікації у кількох цифрових каналах.

Усе це зумовлює потребу у комплексній політиці цифрової безпеки, розвитку цифрової грамотності та впровадженні надійних захисних механізмів у закладах освіти.

Сукупність фізичних, психологічних, соціальних, цифрових та організаційних ризиків, що супроводжують освітній процес у період війни, має багатовимірні та довготривалі наслідки. Насамперед порушується сталість і безперервність навчання: часті повітряні тривоги, переміщення учнів, зміна форматів навчання призводять до фрагментарності освітнього процесу, нерівномірного засвоєння матеріалу та зниження академічної успішності. Діти змушені адаптуватися до непередбачуваних умов, що посилює відчуття нестабільності.

Психологічні наслідки проявляються у підвищеній тривожності, емоційному виснаженні, труднощах концентрації, що негативно впливають на навчальну мотивацію та когнітивний розвиток. У педагогів зростає ризик професійного вигорання, що знижує якість педагогічної взаємодії та емоційну підтримку учнів.

Соціальні наслідки включають поглиблення нерівності між різними групами здобувачів освіти, зокрема між дітьми з безпечних регіонів та тими, хто пережив травму чи переміщення. Порушення соціальних зв'язків, конфлікти і випадки булінгу впливають на психологічний клімат у колективах.

Цифрові ризики, у свою чергу, призводять до інформаційного перевантаження, втрати приватності та зниження довіри до онлайн-засобів комунікації.

У комплексі ці наслідки гальмують розвиток і соціалізацію дітей, ускладнюють педагогічну діяльність та вимагають системних рішень на рівні освітньої політики й шкільного менеджменту.

В умовах війни потреба у системній соціально-педагогічній підтримці набуває ключового значення, оскільки саме вона забезпечує стабілізацію емоційного стану учасників освітнього процесу, відновлення почуття безпеки та створення умов для якісного навчання. Зростання психологічних травм, порушення соціальних зв'язків, труднощі адаптації та зниження навчальної мотивації потребують не епізодичних, а комплексних і довготривалих заходів підтримки.

Соціально-педагогічна підтримка має охоплювати кілька напрямів: діагностику потреб дітей і педагогів, індивідуальну та групову роботу, створення безпечного освітнього середовища, налагодження партнерства із сім'ями, розвиток навичок емоційної регуляції та стресостійкості. Важливим є також впровадження програм психосоціальної допомоги, робота шкільних психологів, соціальних педагогів та мультидисциплінарних команд.

Заклади освіти мають стати простором підтримки, де дитина отримує не лише знання, а й емоційний захист, відчуття стабільності та безпеки. Для цього необхідні чіткі алгоритми реагування на кризові ситуації, підвищення кваліфікації педагогів, розвиток цифрової та психологічної грамотності, а також співпраця з громадськими організаціями та соціальними службами.

Таким чином, системна підтримка є фундаментом для подолання наслідків війни та забезпечення сталого розвитку освітнього середовища.

Аналіз сучасних викликів, ризиків і загроз для учасників освітнього процесу засвідчує, що війна сформувала багатовимірний кризовий контекст, у якому освіта вимушена функціонувати. Фізичні небезпеки, психологічні травми, соціальні труднощі, цифрові загрози та організаційні обмеження взаємодіють між собою, посилюючи загальний рівень вразливості дітей, педагогів і батьків. Ці чинники порушують сталість навчального процесу, знижують його якість, ускладнюють соціалізацію та погіршують психологічний клімат у закладах освіти.

Отримані результати підкреслюють потребу у комплексному підході до забезпечення безпеки та підтримки учасників освітнього процесу. Це передбачає модернізацію управлінських рішень, розвиток цифрової грамотності, зміцнення психосоціальної підтримки та створення стійких механізмів реагування на кризові ситуації. Таким чином, безпечне освітнє середовище стає ключовою умовою збереження освітньої доступності та підтримки розвитку дітей у період війни.

2.2 Модель соціально-педагогічної підтримки безпечного освітнього середовища

Сучасні умови воєнного стану вимагають від системи освіти не лише реагування на численні виклики, а й формування цілісних, стійких механізмів підтримки, здатних забезпечити безпечне, стабільне й психологічно комфортне середовище для всіх учасників освітнього процесу. Аналіз ризиків, здійснений у попередньому підрозділі, засвідчив багатофакторність загроз та їхній взаємопов'язаний характер, що унеможливорює розв'язання проблем без системного, комплексного підходу. Саме тому постає потреба в розробці моделі соціально-педагогічної підтримки, яка поєднує інфраструктурні, організаційні, психологічні та соціальні компоненти й спрямована на зміцнення безпеки та добробуту учнів і педагогів.

Запропонована нами модель має стати інструментом практичної реалізації принципів безпечної освіти, орієнтованої на профілактику ризиків, раннє виявлення проблем, забезпечення психосоціальної допомоги та формування культури безпеки. Вона покликана підвищити ефективність управлінських рішень, розширити ресурси підтримки та сприяти сталому розвитку освітнього середовища навіть у кризових умовах.

Метою моделі соціально-педагогічної підтримки є забезпечення створення безпечного, стабільного та психологічно сприятливого освітнього середовища, яке здатне ефективно реагувати на сучасні виклики війни, мінімізувати ризики для учасників освітнього процесу та підтримувати їхній всебічний розвиток.

Модель покликана інтегрувати ресурси школи, сім'ї, громади та соціальних служб, формуючи комплексну систему реагування, профілактики та підтримки, яка охоплює як фізичну безпеку, так і психосоціальний добробут дітей і педагогів (рис. 2.2.1).

Для реалізації цієї мети визначено ключові **завдання** моделі:

- здійснення системної діагностики освітнього середовища з метою виявлення ризиків, загроз та потреб учасників процесу;
- формування механізмів раннього реагування, які забезпечують своєчасне виявлення кризових ситуацій, психологічних труднощів або соціальних проблем;
- розробка та впровадження програм психосоціальної підтримки, спрямованих на розвиток стресостійкості, емоційної регуляції, соціальних навичок та профілактику травматичних наслідків;
- є підвищення компетентності педагогів і батьків у питаннях безпеки, кризової комунікації та підтримки дітей у стресових ситуаціях.

Також модель передбачає налагодження партнерства з громадськими організаціями та соціальними службами для розширення ресурсної бази. Таким чином, модель забезпечує системний, багаторівневий підхід до підтримки безпечного освітнього середовища.

Рис. 2.2.1 Структура моделі соціально-педагогічної підтримки безпечного освітнього середовища

Перший етап моделі – діагностика та оцінка потреб – є фундаментом для подальшого планування, реалізації та оцінювання заходів соціально-педагогічної підтримки. Його ключова мета полягає у всебічному виявленні потреб, ризиків і ресурсів, що визначають безпеку та психологічне благополуччя учасників освітнього процесу. Саме на цьому етапі формується початкове розуміння ситуації, яке дозволяє вибудувати індивідуально орієнтовану й ефективну систему підтримки.

У межах діагностично-аналітичного компоненту здійснюється комплексний моніторинг освітнього середовища, що включає кілька взаємопов'язаних напрямів.

Перший – оцінка фізичних та інфраструктурних умов, зокрема готовності укриттів, безпеки приміщень, доступності шляхів евакуації, рівня оснащення закладу технічними засобами та їх відповідності сучасним вимогам безпеки.

Другий напрям – психологічна діагностика учнів і педагогів, що охоплює виявлення рівня тривожності, стресового навантаження, емоційних порушень, рівня соціальної адаптації та наявності ознак травматичного досвіду. Це дозволяє своєчасно визначити групи ризику та розробити індивідуальні програми підтримки.

Третій важливий аспект – соціальна діагностика, спрямована на вивчення соціально-економічних факторів, сімейного контексту, умов проживання, наявності внутрішньо переміщених осіб або дітей із вразливих категорій. Окремо аналізується цифрова готовність учасників освітнього процесу, що включає доступ до техніки, навички роботи з цифровими платформами та потенційні ризики кіберзагроз.

Усі отримані дані систематизуються й аналізуються, на їх основі формуються висновки про актуальний стан освітнього середовища, ключові потреби та критичні точки. Таким чином, діагностично-аналітичний компонент забезпечує науково обґрунтовану базу для подальших управлінських рішень і створення цілісної моделі підтримки, адаптованої до умов воєнного часу.

Етап 2 – планування заходів підтримки – є ключовою ланкою моделі соціально-педагогічної підтримки, оскільки він забезпечує перехід від зібраної інформації до конкретних рішень, стратегій і програм, спрямованих на створення безпечного освітнього середовища. Ефективність подальших етапів значною мірою залежить від того, наскільки всебічно та структуровано відбувається процес планування. На цьому етапі узагальнюються діагностичні дані, визначаються пріоритети, формуються цілі, обираються інструменти впливу та розробляються конкретні заходи для підтримки учнів, педагогів і сімей.

У межах діагностично-аналітичного компонента результати первинної діагностики стають основою для формування планів роботи. Порівняння отриманих даних про рівень психологічних ризиків, соціальних труднощів, безпекових недоліків та цифрових загроз дозволяє окреслити головні проблемні зони, визначити групи підвищеної вразливості та розробити індивідуальні та групові маршрути підтримки. На цьому етапі важливо виокремити як короткострокові, так і довгострокові потреби, що дозволяє сформуванню гнучку та адаптовану стратегію.

Організаційно-управлінський компонент відіграє провідну роль у плануванні, оскільки включає визначення відповідальних осіб, розподіл ресурсів, розробку внутрішніх протоколів та алгоритмів реагування. Керівництво закладу формує команду, до якої входять соціальні педагоги, психологи, класні керівники, адміністрація, а у разі потреби – представники служб у справах дітей, медичних установ або громадських організацій. На цьому етапі створюються плани евакуації, оновлюються інструкції з безпеки, узгоджуються графіки роботи фахівців, а також визначаються форми комунікації з батьками та громадою. Особлива увага приділяється забезпеченню доступності заходів для всіх категорій учнів, зокрема дітей з ООП та внутрішньо переміщених осіб.

Профілактично-превентивний компонент у межах планування передбачає розробку системи превентивних заходів, спрямованих на зниження ризиків та попередження негативних наслідків. Це можуть бути тренінги з безпечної поведінки, заняття з кібербезпеки, програми формування емоційної стійкості, антибулінгові заходи, просвітницька робота для батьків. На основі діагностичних даних визначається тематика, інтенсивність та формат таких заходів. Важливо, що профілактика на цьому етапі розглядається не як разові дії, а як системний підхід, що інтегрується в освітній процес.

Отже, етап планування забезпечує логічне та стратегічне об'єднання даних, ресурсів і дій, необхідних для створення ефективної системи соціально-педагогічної підтримки та безпеки в умовах війни.

Етап 3 – реалізація комплексних заходів – є практичним ядром моделі соціально-педагогічної підтримки безпечного освітнього середовища. Саме на цьому етапі відбувається втілення стратегій, розроблених на попередньому рівні планування. Він охоплює широкий спектр дій, спрямованих на зниження ризиків, підтримку психологічного благополуччя, зміцнення соціальних зв'язків та підвищення стійкості учасників освітнього процесу до стресових факторів війни. Реалізація носить мультидисциплінарний характер і передбачає активну участь педагогів, психологів, соціальних працівників, батьків та фахівців із зовнішніх структур.

Центральне місце на цьому етапі посідає профілактично-превентивний компонент, який спрямований на запобігання фізичним, психологічним та соціальним загрозам. До профілактичних заходів належать заняття та тренінги з формування навичок безпечної поведінки під час повітряних тривог, евакуації, мінної безпеки, а також навчання правил кібербезпеки. Школа впроваджує програми протидії булінгу, інформаційні кампанії щодо захисту дітей від маніпуляцій та дезінформації, а також просвітницькі заходи з розвитку критичного мислення. У класах проводяться регулярні бесіди з безпеки, уроки громадянської грамотності, моделювання кризових ситуацій для відпрацювання алгоритмів дій. Така системна профілактика дозволяє не лише мінімізувати ризики, а й формувати культуру безпеки в шкільному середовищі.

Наступним є психологічно-підтримувальний компонент, який забезпечує психоемоційне благополуччя учнів і педагогів. На цьому етапі здійснюється індивідуальне та групове консультування, психотерапевтичні заняття, вправи на релаксацію, розвиток навичок саморегуляції та подолання стресу. Для дітей, які пережили втрату, травму або вимушену міграцію, організуються спеціальні програми підтримки: арт-терапія, ігрова терапія, казкотерапія, робота в безпечних групах. Педагогам надається допомога з профілактики емоційного вигорання, підвищення стресостійкості та управління складними ситуаціями в класі. Наявність якісної психологічної підтримки є одним із

ключових факторів збереження працездатності, мотивації та позитивного мікроклімату у школі.

Третім напрямом є соціально-педагогічний та сімейно-орієнтований компонент, який спрямований на підтримку дітей у ширшому соціальному контексті. Соціальний педагог здійснює індивідуальний супровід учнів із вразливих груп, забезпечує взаємодію між сім'єю, школою та соціальними службами. З дітьми, які мають труднощі у навчанні чи соціалізації, проводяться корекційні заняття, соціально-рольові тренінги, вправи на розвиток комунікації. Педагоги співпрацюють із батьками, проводять консультації, інформують про особливості поведінки дітей у стресових умовах, навчають методів підтримки вдома. Також цей компонент передбачає залучення громади та громадських організацій для розширення ресурсів підтримки: соціальні служби, центри психологічної допомоги, благодійні фонди, волонтерські ініціативи.

Особливо важливою є робота з внутрішньо переміщеними сім'ями та дітьми, які зазнали втрат, адже їхній досвід потребує чутливого, комплексного та довготривалого супроводу. У школах можуть створюватися адаптаційні групи, менторські програми, клуби психологічної підтримки.

У підсумку, реалізація заходів на цьому етапі формує багаторівневу систему допомоги, що не лише реагує на існуючі проблеми, а й зміцнює стійкість освітнього середовища. Це дозволяє забезпечити комплексний захист, підтримку розвитку та стабільність учасників освітнього процесу у воєнний час.

Етап 4 – моніторинг і корекція діяльності – є важливим механізмом зворотного зв'язку та вдосконалення моделі соціально-педагогічної підтримки. Його головне завдання – оцінити ефективність реалізованих заходів, виявити сильні й проблемні аспекти та своєчасно адаптувати програми відповідно до змін у безпековому, психологічному та соціальному середовищі. Моніторинг забезпечує сталість та результативність системи

підтримки, а корекція – її гнучкість, здатність швидко реагувати на виклики воєнного часу.

У межах діагностично-аналітичного компоненту на цьому етапі відбувається повторний аналіз стану учасників освітнього процесу та умов, у яких здійснюється навчання. Застосовуються методи повторної психологічної діагностики (скринінги, опитування, інтерв'ю), спостереження за поведінкою учнів і педагогів, оцінювання їхнього емоційного стану, мотивації, рівня стресу та адаптації. Також проводиться аналіз безпекових умов: оцінюється готовність укриттів, ефективність алгоритмів евакуації, наявність засобів безпеки та дотримання правил під час тривоги. Показники цифрової безпеки й цифрової грамотності також підлягають оцінюванню, адже вони можуть суттєво змінюватися залежно від умов навчання. Отримані результати порівнюються з початковими даними діагностики, що дає змогу визначити динаміку стану учнів, ефективність втручань та необхідність подальших корекцій.

Організаційно-управлінський компонент у межах цього етапу забезпечує системне управління процесом моніторингу та ухвалення управлінських рішень. Керівництво закладу освіти разом із шкільними психологами та соціальними педагогами аналізує отримані дані, визначає пріоритетні напрями корекції, оновлює плани роботи. За потреби змінюються графіки консультацій, посилюється фокус на окремих групах ризику, модифікуються профілактичні програми або вводяться додаткові курси з безпеки. Якщо виявлено організаційні недоліки (наприклад, неузгодженість дій під час тривоги, недостатня інформованість батьків, слабка міжвідомча взаємодія), адміністрація формує нові інструкції, проводить навчання персоналу або вносить зміни до внутрішніх нормативних документів.

Крім того, організаційно-управлінський компонент забезпечує налагодження постійного зворотного зв'язку зі здобувачами освіти, педагогами та батьками. Це дає змогу оперативно реагувати на зміни емоційного клімату, конфліктні ситуації чи появу нових безпекових загроз.

Регулярні наради, консультації, анкетування та інформаційні огляди сприяють побудові відкритої комунікації, що є критично важливою в умовах війни.

Таким чином, етап моніторингу й корекції діяльності гарантує, що система соціально-педагогічної підтримки не залишається статичною, а постійно розвивається, вдосконалюється та адаптується до реальних потреб шкільної спільноти.

Етап 5 – підтримка сталого функціонування моделі – є завершальним і водночас безперервним елементом соціально-педагогічної системи підтримки безпечного освітнього середовища. Його основне завдання – забезпечити довготривалу ефективність усіх заходів, інтегрувати модель у щоденну діяльність закладу освіти та створити умови, за яких безпека, психологічне благополуччя та соціальна підтримка стають невід'ємними складовими освітнього процесу. На цьому етапі відбувається не лише закріплення результатів, але й розвиток ініціатив, формування нових практик та удосконалення вже наявних механізмів.

Провідну роль відіграє організаційно-управлінський компонент, який забезпечує стратегічне керування, ресурсну підтримку та нормативне закріплення моделі. Адміністрація закладу освіти формує систему внутрішніх регламентів, які визначають порядок роботи фахівців, реагування на кризові ситуації, організацію психосоціальних програм та взаємодію з батьками й соціальними службами. Особлива увага приділяється регулярному підвищенню кваліфікації педагогів: тренінги з кризового менеджменту, інклюзивних підходів, емоційної саморегуляції, роботи з дітьми, що пережили травму. Управлінський компонент також передбачає формування партнерських зв'язків із громадами, ДСНС, медичними та соціальними установами, громадськими організаціями – що забезпечує розширення ресурсів підтримки. Таким чином, модель функціонує не тільки всередині школи, а й вбудовується у ширший соціальний контекст.

Психологічно-підтримувальний компонент на цьому етапі набуває характеру системної, тривалої діяльності. Психологічна служба школи

забезпечує постійну доступність індивідуальних консультацій, груп підтримки, арт-терапевтичних та корекційних програм. Особлива увага приділяється підтримці дітей із груп ризику – тих, хто пережив втрату, травму, переміщення, або виявляє труднощі адаптації. Психологи впроваджують програми розвитку навичок саморегуляції, стресостійкості, соціально-емоційної компетентності, а також програми профілактики професійного вигорання педагогів. Сталість психологічної підтримки забезпечує формування довготривалого відчуття безпеки та довіри у школярів і працівників.

Соціально-педагогічний компонент на етапі сталого функціонування спрямований на підтримку соціальної інтеграції, адаптації та рівного доступу до освіти. Соціальний педагог здійснює індивідуальний супровід дітей із вразливих категорій, координує роботу із сім'ями, організовує міжвідомчу взаємодію зі службами у справах дітей, психологічними центрами, громадськими організаціями. У закладі освіти можуть функціонувати клуби взаємодопомоги, волонтерські групи, менторські програми, що сприяють зміцненню соціальної єдності. Особлива увага приділяється підтримці внутрішньо переміщених осіб, дітей з ООП, сімей, що пережили втрату чи травму.

Профілактично-превентивний компонент забезпечує регулярність заходів, спрямованих на запобігання ризикам. У школі постійно проводяться заняття з безпеки, тренінги з кіберграмотності, інформаційні кампанії з протидії булінгу, формуванню критичного мислення, відповідальної поведінки. Учні беруть участь у вправах, що моделюють поведінку в кризових ситуаціях; оновлюються матеріали та правила поведінки під час повітряних тривог та надзвичайних ситуацій. Профілактика набуває системного характеру: вона інтегрується в навчальний процес, виховну роботу та шкільну культуру.

У підсумку, етап сталого функціонування забезпечує довготривалу життєздатність моделі, формує стійку, безпечну, підтримувальну освітню

спільноту, здатну адаптуватися до викликів війни та забезпечувати якісний освітній процес навіть у кризових умовах.

Реалізація моделі соціально-педагогічної підтримки безпечного освітнього середовища має привести до якісних змін у функціонуванні закладу освіти, підвищення рівня захищеності учасників освітнього процесу та формування стійкої, згуртованої шкільної спільноти. Очікувані результати охоплюють кілька взаємопов'язаних сфер – фізичну безпеку, психологічне благополуччя, соціальні взаємини, педагогічну ефективність та організаційну культуру.

У сфері фізичної безпеки очікується суттєве покращення інфраструктурних умов та підвищення готовності закладу освіти до роботи в умовах воєнного стану. Наявність чітких алгоритмів дій під час тривоги, ефективно організованих укриттів, регулярних тренувальних евакуацій та інструктажів сприятиме зменшенню ризиків та підвищенню впевненості учасників освітнього процесу. Учні й педагоги зможуть діяти організовано та спокійно навіть у кризових ситуаціях.

У сфері психологічного благополуччя очікуваним результатом є формування стабільного емоційного клімату, зменшення рівня тривожності, стресових реакцій та емоційного вигорання. Учні, які перебувають у групах ризику, отримають системну підтримку, а педагоги – інструменти для роботи з травмованими або емоційно нестабільними дітьми. У школі має сформуватися атмосфера довіри, взаєморозуміння та психологічної безпеки.

У соціальній сфері модель сприятиме покращенню соціальної адаптації та інтеграції різних груп учнів, включно з внутрішньо переміщеними дітьми, дітьми з ООП та тими, хто пережив травматичний досвід. Очікується зміцнення партнерства між школою та сім'єю, активізація взаємодії з громадою, соціальними службами, громадськими організаціями. Зменшиться рівень конфліктності, випадки булінгу та соціальної ізоляції.

У педагогічній сфері результати реалізації моделі проявляться у підвищенні якості освітнього процесу, покращенні навчальної мотивації та

успішності учнів. Педагоги отримають нові компетентності – у сфері кризової комунікації, травмаінформованого підходу, роботи з емоційними станами учнів. Освітній процес стане більш гнучким, адаптивним і здатним реагувати на сучасні виклики.

На рівні організаційної культури очікується формування сталих механізмів управління безпечним середовищем, налагодження внутрішньої комунікації та впровадження системного моніторингу й корекції роботи. Модель стане невід'ємною частиною діяльності закладу освіти, що забезпечить її ефективність у довгостроковій перспективі.

У сукупності ці результати сприятимуть створенню безпечної, стабільної, гуманної та психологічно підтримувальної школи, здатної функціонувати в умовах війни та забезпечувати учням повноцінний розвиток і якісну освіту.

Розроблена модель соціально-педагогічної підтримки безпечного освітнього середовища демонструє комплексний та системний підхід до забезпечення захищеності, стабільності та психологічного благополуччя учасників освітнього процесу в умовах війни. Її структурні компоненти – діагностично-аналітичний, профілактично-превентивний, психологічно-підтримувальний, соціально-педагогічний та організаційно-управлінський – утворюють цілісну систему, яка охоплює всі ключові напрями роботи закладу освіти. Етапи реалізації моделі забезпечують логічну послідовність дій від виявлення ризиків до впровадження сталих механізмів підтримки. Запропонований підхід дозволяє не лише ефективно реагувати на загрози й труднощі, але й формувати безпечне, сприятливе та згуртоване освітнє середовище. Таким чином, модель є важливим інструментом у зміцненні стійкості шкільної спільноти та забезпеченні якісної освіти в умовах воєнних викликів.

2.3 Практичні рекомендації щодо впровадження моделі у закладах освіти

Впровадження розробленої моделі соціально-педагогічної підтримки безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану потребує системного, поетапного та міждисциплінарного підходу. Нижче наведено комплекс практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення її ефективної реалізації у закладах загальної середньої освіти. Вони охоплюють організаційні, педагогічні, соціальні, психологічні та управлінські аспекти діяльності, забезпечуючи інтеграцію моделі в повсякденну практику школи.

1. Організаційно-управлінські рекомендації:

1.1. Створення робочої групи та визначення відповідальних осіб. Першим кроком упровадження моделі має стати формування міждисциплінарної команди, до складу якої повинні входити:

- директор закладу або його заступник;
- практичний психолог;
- соціальний педагог;
- класні керівники;
- медичний працівник;
- представники батьківської спільноти;
- за можливості – представники місцевих служб (ДСНС, соціальних служб, центрів безоплатної правової допомоги, громадських організацій).

Команда здійснює планування, координацію, моніторинг та корекцію впроваджуваних заходів. Важливо, щоб відповідальність була розподілена рівномірно, а кожен учасник мав чітко визначені функції.

1.2. Розробка внутрішніх нормативних документів. Для забезпечення системності необхідно затвердити:

- положення про систему соціально-педагогічної підтримки в закладі освіти;

- план заходів щодо безпеки та психосоціальної підтримки;
- алгоритми дій під час повітряної тривоги, евакуації та інших надзвичайних ситуацій;
- інструкції з цифрової безпеки;
- порядок взаємодії з батьками та соціальними службами.

Це забезпечує прозорість процесів та підсилює готовність закладу до кризових ситуацій.

1.3. Стратегічне планування та ресурсне забезпечення. Адміністрація має проаналізувати наявні ресурси (матеріальні, кадрові, інформаційні) та спланувати їхнє раціональне використання. У разі недостатності ресурсів слід шукати підтримку через:

- гранти;
- партнерство з громадськими організаціями;
- взаємодію з місцевими органами влади та міжнародними фондами;
- участь у державних програмах щодо підтримки освіти під час війни.

2. Рекомендації щодо реалізації діагностично-аналітичного компоненту:

2.1. Проведення комплексної первинної діагностики. Діагностика має включати:

- психологічні скринінги учнів (тривожність, стрес, адаптація, емоційний стан);
- опитування педагогів щодо їхнього емоційного стану та потреб;
- аналіз соціального контексту (вразливі категорії дітей, внутрішньо переміщені сім'ї, діти з ООП);
- оцінку інфраструктурних умов (укриття, евакуаційні маршрути, безпекові системи);
- оцінку цифрової готовності.

Важливо забезпечити конфіденційність та етичність процесу.

2.2. Регулярний моніторинг стану безпеки й благополуччя. Моніторинг здійснюється щоквартально або частіше в умовах підвищеної небезпеки. Його результати мають бути основою для оновлення планів роботи.

3. Рекомендації щодо профілактично-превентивного компоненту:

3.1. Організація системи заходів із формування культури безпеки.

Доцільно впроваджувати:

- тренінги з безпечної поведінки під час повітряних тривог, мінної небезпеки;
- інструктажі та евакуаційні практики;
- уроки з кібербезпеки та інформаційної гігієни;
- заходи з протидії булінгу та насильству.

Важливо робити профілактику не епізодичною, а інтегрованою у навчальний процес.

3.2. Розробка навчальних і виховних програм профілактики.

Рекомендується створити цикли занять:

- «Безпечна школа»;
- «Емоційна стійкість»;
- «Медіаграмотність для дітей»;
- «Культура ненасильницької комунікації».

4. Рекомендації щодо психологічно-підтримувального компоненту:

4.1. Забезпечення доступності психологічної допомоги. Психологічна служба має забезпечити:

- індивідуальні консультації;
- групи підтримки;
- заняття для дітей із симптомами стресу чи травми;
- кризове втручання під час надзвичайних ситуацій.

Особливої уваги потребують діти, які:

- пережили втрату;
- стали внутрішньо переміщеними;

- мають досвід прямої або непрямой травматизації.

4.2. Психологічна підтримка педагогів. Педагогам слід пропонувати:

- заняття з профілактики професійного вигорання;
- тренінги з управління стресом;
- супервізійні зустрічі;
- інструкції щодо травмаінформованого підходу в роботі з дітьми.

5. Рекомендації щодо соціально-педагогічного та сімейно-орієнтованого компоненту:

5.1. *Налагодження партнерства з батьками.* Забезпечити регулярну комунікацію:

- батьківські збори;
- індивідуальні зустрічі;
- розсилки інформаційних матеріалів;
- вебінари для батьків з питань психологічної підтримки дітей.

5.2. *Підтримка сімей у складних життєвих обставинах.* Соціальний педагог має здійснювати супровід сімей, які потребують допомоги, та координувати взаємодію з:

- службами у справах дітей;
- центрами соціальних служб;
- гуманітарними організаціями.

5.3. *Інклюзивний підхід.* Слід забезпечити адаптацію заходів моделі до потреб:

- дітей з ООП;
- дітей з інвалідністю;
- внутрішньо переміщених осіб;
- дітей, що пережили втрату.

6. Рекомендації щодо комунікації та взаємодії всередині шкільної спільноти:

6.1. *Формування горизонтальних зв'язків.* Ефективними є:

- шкільні команди взаємопідтримки;
- волонтерські ініціативи;
- учнівське самоврядування як інструмент соціальної активності.

6.2. Підвищення рівня інформованості. Необхідно створити інформаційний простір:

- стенди з безпекою;
- онлайн-канали комунікації;
- регулярні оголошення та інструкції.

7. Рекомендації щодо підтримки сталого функціонування моделі:

7.1. Системне підвищення кваліфікації. Педагоги та фахівці мають долучатися до:

- тренінгів із психосоціальної підтримки;
- курсів із кризового менеджменту;
- навчань із цифрової грамотності;
- програм травмаінформованої педагогіки.

7.2. Впровадження постійного моніторингу. Регулярно оцінювати:

- психологічний стан учнів;
- якість профілактичних заходів;
- рівень безпеки;
- ефективність взаємодії з батьками та службами.

Моніторинг є основою для корекції програми.

7.3. Формування культури безпеки і підтримки. Школа має стати простором, де:

- дитина відчуває себе захищеною;
- педагог отримує допомогу;
- батьки включені у процес;
- громада бере участь у розвитку освітнього середовища.

Упровадження моделі соціально-педагогічної підтримки в умовах війни – це стратегічний крок, спрямований на забезпечення цілісної безпеки,

психологічного благополуччя, стабільності та рівного доступу до освіти. Практичні рекомендації, наведені вище, дозволяють адаптувати модель до реальних можливостей конкретного закладу та створюють інструментарій для її стійкого функціонування.

Висновок до другого розділу

У другому розділі було представлено комплексну модель соціально-педагогічної підтримки безпечного освітнього середовища, адаптовану до умов воєнного стану та сучасних суспільних викликів. Її розроблення ґрунтується на необхідності забезпечення всебічного захисту учасників освітнього процесу – фізичного, психологічного, соціального та інформаційного – і водночас на потребі створення стійких механізмів, здатних гарантувати стабільність функціонування закладу освіти в умовах постійної небезпеки. Запропонована модель охоплює діагностично-аналітичний, профілактично-превентивний, психологічно-підтримувальний, соціально-педагогічний та організаційно-управлінський компоненти, що взаємодіють між собою та забезпечують цілісність і багаторівневність підтримки.

Кожен етап реалізації моделі – від діагностики й планування до впровадження заходів, моніторингу та забезпечення сталого функціонування – спрямований на створення гнучкої системи реагування, здатної адаптуватися до швидкозмінних умов війни. Особлива увага приділяється психологічному благополуччю дітей і педагогів, налагодженню партнерства зі сім'ями, профілактиці ризиків та формуванню культури безпеки у шкільному середовищі.

Практичні рекомендації, що супроводжують модель, демонструють можливості її реального впровадження в освітніх закладах та підсилюють її прикладний характер. Вони орієнтовані на забезпечення міжвідомчої взаємодії, доступності психологічної підтримки, ефективного управління ресурсами й підвищення компетентності педагогів.

Таким чином, модель соціально-педагогічної підтримки, розроблена в даному розділі, є важливим інструментом для підвищення рівня безпеки й стійкості освітнього середовища, сприяє формуванню сприятливих умов для навчання та розвитку дітей у кризових обставинах і може слугувати основою для подальших практичних та наукових напрацювань у сфері безпечної освіти.

ВИСНОВКИ

На основі виконання всіх поставлених завдань дослідження було сформовано цілісну науково-практичну концепцію забезпечення безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану, яка поєднує теоретичні, нормативно-правові та прикладні аспекти соціально-педагогічної діяльності.

У межах першого завдання було проаналізовано сутність і структурні характеристики безпечного освітнього середовища, визначено його ключові компоненти – фізичний, психологічний, соціальний і цифровий – та обґрунтовано їхню інтегративну роль у забезпеченні якості освіти. Установлено, що безпечне середовище є не статичним простором, а динамічною системою, що характеризується адаптивністю, відкритістю взаємодії, інклюзивністю та орієнтацією на потреби кожного здобувача освіти.

Виконуючи друге завдання, дослідження розкрило сучасні соціально-педагогічні підходи до забезпечення безпеки учнів, серед яких особливо вагомими є системний, особистісно орієнтований, партнерський, кризово-інтервенційний та соціально-екологічний підходи. Їх поєднання створює підґрунтя для формування культури безпеки, підвищення стійкості та розвитку механізмів профілактики ризиків у шкільному середовищі.

У межах третього завдання здійснено аналіз нормативно-правової бази, що регулює питання безпеки в освіті. Установлено, що українське законодавство, доповнене міжнародними документами, містить широкий масив регулятивних механізмів, які визначають державну політику у сфері охорони життя, здоров'я та прав учасників освітнього процесу. Водночас виявлено певні обмеження, пов'язані з воєнним станом, що потребують гнучких управлінських рішень на рівні закладів освіти.

Четверте завдання передбачало дослідження ризиків і загроз, спричинених війною. Їх комплексний аналіз показав багатовимірність викликів – від фізичних до психологічних, соціальних, цифрових та

організаційних – що істотно впливають на освітній процес і вимагають створення стійкої системи соціально-педагогічної підтримки.

У межах п'ятого завдання було розроблено модель соціально-педагогічного забезпечення безпечного освітнього середовища та сформовано практичні рекомендації щодо її впровадження. Модель охоплює п'ять взаємопов'язаних компонентів і реалізується через послідовні етапи – діагностику, планування, комплексні заходи, моніторинг та підтримку сталого функціонування. Вона створює умови для зниження ризиків, зміцнення психологічного благополуччя та формування культури безпеки.

Узагальнюючи, результати дослідження підтверджують ефективність комплексного соціально-педагогічного підходу й окреслюють перспективи подальшого розвитку системи безпечної освіти в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпечна і дружня до дитини школи в контекст реформи «НУШ». *UNICEF*. URL : https://www.unicef.org/ukraine/safe_school_in_NUS.pdf (дата звернення: 13.03.2025).
2. Безпечне освітнє середовище у закладах освіти в умовах НУШ і воєнного стану: нормативно- правові аспекти й рекомендації впровадження: наук.-метод. посіб. / П. Кухарчук, Н. Василенко, М. Семко, С. Пойда, О. Поважук, Л. Києнко-Романюк, Г. Мазур, Л. Дабіжа, КЗВО «ВАБО». Вінниця: 2025. 40 с.
3. Груць Г. Безпечне освітнє середовище як фактор успішної пізнавальної діяльності студентів. *Безпечне освітнє середовище: нові виклики та сучасні рішення в умовах воєнного і повоєнного часу*: наук. ст., тези допов. та ін. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 1 берез. 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 109-113.
4. Декларація про безпеку шкіл. *Міністерство освіти науки України*. URL : <https://mon.gov.ua/ministerstvo/deklaratsiya-pro-bezpeku-shkil> (дата звернення: 11.03.2025).
5. Євсєєва Г. Безпечне середовище – вимога часу. *Адаптивні процеси в освіті*: зб. матер. Міжнар. наук. форуму. (Київ, Харків, Полтава, 7-8 лют. 2025 р.). Київ, Харків, Полтава, 2025. С. 173-174.
6. Єфремова Л., Клочко О., Клочко О. Безпечне освітнє середовище: умови, засоби та шляхи створення. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2024. 188 с.
7. Загальна декларація прав людини : документ № 995_015 від 10.12.1948 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 10.03.2025).
8. Звонар К., Фізеші О. Поняття «освітнє середовище» в науково-педагогічній літературі. *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі*: зб. тез допов. за

матер. VI Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Мукачево, 3 листоп. 2023 р.). Мукачево, 2023. С. 139-142.

9. Зінченко Д. Поняття та особливості безпечного освітнього середовища як об'єкту адміністративно-правового забезпечення. *Стратегії сталого розвитку суспільства в умовах сучасних глобальних викликів*: зб. матер. круглого столу (м. Кам'янське, 10 квіт. 2025 р.). Кам'янське, 2025. С. 120-124.

10. Кітова О. Безпечне освітнє середовище як необхідна умова навчання, соціалізації та самореалізації дитини. *Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті*: матеріали X Міжнар. наук.-практ. інтернет конф. (м. Кропивницький, 25 трав.-4 черв. 2020 р.). Кропивницький, 2020. С. 23-25.

11. Книш І., Панфілов Ю. Впровадження практик інформаційно-комунікаційних технологій у безпечне освітнє середовище для формування ціннісного ставлення до здоров'я учасників освітнього процесу. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2025. № 1. <https://doi.org/10.20998/2078-7782.2025.1.09> (дата звернення: 04.10.2024).

12. Кодекс цивільного захисту України : Закон України № 5403-VI від 02.10.2012 р. : станом на 01.01.2025. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/5403-17#Text> (дата звернення: 11.03.2025).

13. Конвенція про права дитини : документ № 995_021 від 20.11.1989 р. : станом на 16.11.2023. *Відомості Верховної Ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (07.03.2025).

14. Конституція України : документи 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. : станом на 01.01.2020. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.03.2025).

15. Кулешова О. Психологічно безпечне освітнє середовище як фактор впливу на результати навчання здобувачів освіти. *Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал*. 2023. Т. 4. Вип. № 99. <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2023.10> (дата звернення: 16.11.2024).

16. Машіко В., Хома О. Поняття «освітнє середовище» у науковій літературі. *Modern scientific space and learning in special conditions: proceedings of XXII International Science Conference (Toronto, Canada, June 5-7, 2023)*. Toronto, Canada, 2023. С. 235-237.

17. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії булінгу : лист МОН України № v5480729-18 від 18.05.2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18#Text> (дата звернення: 15.03.2025).

18. Михасюк О. Безпечне освітнє середовище: ключові поняття. *Про. Безпеку: безпечна освітня екосистема громади* : навч.-метод. посіб. Київ, 2023. 521 с. С. 21-37.

19. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права : документ № 995_042 від 19.10.1973 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 09.03.2025).

20. Науменко Н. Реалізація кодексу безпечного освітнього середовища у педагогічному університеті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2024. № 92. С. 189-194.

21. Поліщук П., Антонова О. Безпечне освітнє середовище закладу освіти як науково-педагогічна проблема. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 38. С. 1406-1418.

22. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України № 2229-VIII від 07.12.2007 р. : станом на 19.12.2024. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2229-19#Text> (дата звернення: 12.03.2025).

23. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України № 545 від 12.07.2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.03.2025).

24. Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях : Постанова Кабінету Міністрів України № 444-2013-п від 26.06.2013 р. : станом на 11.09.2024. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.03.2025).

25. Про затвердження Порядку реагування на випадки булінгу : Наказ МОН України № z0111-20 від 28.12.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20#Text> (дата звернення: 01.03.2025).

26. Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти : Наказ МОН України № z1111-20 від 25.09.2020 р. : станом на 20.02.2025. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

27. Про захист персональних даних : Закон України № 2297-VI від 01.06.2010 р. : станом на 18.01.2025. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2297-17#Text> (дата звернення: 19.03.2025).

28. Про інформацію : Закон України № 2657-XII від 14.06.2025 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2657-12#Text> (дата звернення: 06.03.2025).

29. Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» : Лист МОН України № 1/3872-22 від 04.04.2022 р. *Міністерство освіти і науки України*. URL : <https://mon.gov.ua/npa/pro-metodichni-rekomendaciyi-persha-psihologichna-dopomoga-algoritm-dij> (дата звернення: 21.03.2025).

30. Про освіту : Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017 р. : станом на 15.11.2024. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/comp20250922> (дата звернення: 23.03.2025).

31. Про основи національного спротиву : Закон України № 1702-IX від 16.07.2021 р. : станом на 05.01.2025. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1702-20#Text> (дата звернення: 18.03.2025).

32. Про охорону дитинства : Закон України № 2402-III від 26.04.2001 р. : станом на 19.12.2024. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2402-14#Text> (дата звернення: 02.04.2025).

33. Про охорону праці : Закон України № 2694-XII від 14.10.1992 р. : станом на 01.01.2025. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 04.04.2025).

34. Про повну загальну середню освіту : Закон України № 463-IX від 16.01.2020 р. : станом на 17.11.2024. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/463-20#Text> (дата звернення: 01.04.2025).

35. Саббатовський В. Безпечне освітнє середовище в умовах українських реалій. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 берез. 2024 р.)*. Дніпро, 2024. С. 495-499.

36. Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами : документ 995_001-94 від 10.06.1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text (дата звернення: 07.04.2025).

37. Сидоренко О. Від безпеки до самореалізації: роль освітнього середовища у розвитку творчої особистості здобувачів освіти. *Безпечне освітнє середовище: нові виклики та сучасні рішення в умовах воєнного і повоєнного часу*: наук. ст., тези допов. та ін. матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 7 берез. 2025 р.). Тернопіль, 2025. С. 265-270.

38. Спільно до навчання. *UNICEF*. URL : <https://www.unicef.org/ministry-education-and-unicef-launch-back-learning-together-initiative-support> (дата звернення: 11.04.2025).

39. Стрельнікова В. Складники оцінювання якості безпечного освітнього середовища закладу освіти. *Організація безпечного середовища – виклик*

сучасності: перспективи та рішення: наук. статті, тези допов. та ін. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 3 берез. 2023 р.). Тернопіль, 202. С. 340-345.

40. Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах : документ № 995_795 від 01.01.2000 р. : станом на 23.06.2004. *Відомості Верховної Ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text (дата звернення: 24.03.2025).

41. Цілі сталого розвитку ООН. *UNDP Україна*. URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 03.04.2025).

42. Школа безпеки: запобігти, врятувати, допомогти! *Всеукраїнський громадський дитячий рух «Школа безпеки»*. URL : <https://skolabezpeki.jimdofree.com/> (дата звернення: 02.04.2025).

43. Щодо окремих питань організації освітнього процесу в умовах воєнного стану : Лист МОН України № 1/17310-23 від 03.11.2023 р. *Міністерство освіти і науки України*. URL : <https://mon.gov.ua/npa/shodo-okremih-pitan-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu> (дата звернення: 29.03.2025).

44. Education on emergencies. *UNESCO*. URL : <https://www.unesco.org/en/emergencies/education> (дата звернення: 05.04.2025).